

Volkscultuur Magazine

**Splitsen of
Knopen?**

**Debat over
volkscultuur**

**Plusregeling
cultuur-
participatie**

**Volkscultuur-
beleid**

jaargang 5, nr 1
voorjaar 2010
www.volkscultuur.nl

Inhoud

8 Eind 2009 nam minister Plasterk het eerste exemplaar van de bundel *Splitsen of Knopen? Over volkscultuur in Nederland* in ontvangst. Als vervolg hierop werd een debat over volkscultuur in Amsterdam georganiseerd.

20 Het Fonds voor Cultuurparticipatie wil mensen stimuleren om zelf deel te nemen aan culturele activiteiten. Met ingang 1 januari is de Plusregeling van start gegaan dat onder andere (volks-) culturele activiteiten gaat stimuleren.

22 Op 5 november 2009 organiseerde het Nederlands Centrum voor Volkscultuur een congres om te kijken in hoeverre het volkscultuurbeleid op provinciaal en lokaal niveau vorm heeft gekregen.

30 Volkscultuur is een nieuw beleids-terrein. Het is nog wat onwennig om er beleid voor te maken. Wat voor kansen biedt volkscultuur? En wat zijn goede projecten.

- 3** Een beleidsterrein in ontwikkeling
- 4** Volkscultuur, middel of doel?
- 8** Splitsen of Knopen?
Over volkscultuur in Nederland
- 16** De volkscultuur voorbij, op weg naar immaterieel erfgoed
- 20** Plusregeling Cultuurparticipatie
- 22** Volkscultuurbeleid op provinciaal en lokaal niveau
- 30** Grijp uw kansen!
- 35** Over het waarderen van erfgoed

Een beleidsterrein in ontwikkeling

Dat vanuit het overheidsbeleid de belangstelling voor volkscultuur enorm is toegenomen, ondervinden wij dagelijks. Er gaat bijna geen week voorbij of wij moeten ergens aanschuiven bij een gemeentelijke of provinciale expertmeeting over het onderwerp. Aanleiding is natuurlijk het nieuwe nationale regeringsbeleid rondom cultuurparticipatie, waarbinnen volkscultuur één van de speerpunten is. Maar hoe moet je dit volkscultuurbeleid *in concreto* vorm geven? Ambtenaren worstelen er mee en hebben behoefte aan inhoudelijke *input*. Eind vorig jaar organiseerde het Nederlandse Centrum voor Volkscultuur een congres over volkscultuurbeleid op provinciaal en lokaal niveau. Wat daar toen opviel, is dat er nog steeds sprake is van een communicatiekloof. Gemeenten weten nog nauwelijks de brede schare van beoefenaars te bereiken. Omgekeerd heeft het veld nog onvoldoende in de gaten dat er tegenwoordig fondsen beschikbaar zijn om via volkscultuur de cultuurparticipatie te verhogen. Wij vinden het onze taak om beide partijen nader tot elkaar te brengen.

Toen het onderwerp werd besproken in de Tweede Kamer bleek er nog veel onduidelijkheid te bestaan over hoe het begrip volkscultuur moet worden ingevuld. Dat volkscultuur belangrijk is, wilden de Kamerleden nog wel aannemen. Maar is het ook een taak van de overheid om volkscultuur te bevorderen? Ook vroeg men zich af of de term volkscultuur zelf nog wel bruikbaar is. Het nieuwe Fonds voor Cultuurparticipatie kreeg van de minister de opdracht om hierin duidelijkheid te scheppen. Samen met het Mondriaanfonds, Meertens Instituut, Erfgoed Nederland en het Nederlands Centrum voor Volkscultuur werd eind vorig jaar de bundel *Splitsen of Knopen? Over volkscultuur in Nederland* uitgebracht. Om de discussie nog wat verder uit te diepen, volgde op 28 januari een debat in Amsterdam. In deze aflevering van *Volkscultuur Magazine* is een uitgebreid verslag van het debat opgenomen, samen met enkele persoonlijke reacties van deelnemers. Niet iedereen was tevreden over de opzet van de dag. Sommigen noemden het zelfs 'een

gemiste kans'. Anderen noemden boek en debat echter een teken dat de volkscultuur eindelijk serieus wordt genomen door de overheid. Het hoort allemaal bij een beleidsveld in ontwikkeling.

Natuurlijk is de discussie nog niet afgerond. Zelf zijn wij al weer bezig met de voorbereiding van een nieuw congres, dat op 19 maart in het voormalig klooster De Lantaern in Nieuwegein zal worden gehouden. Daar zal vooral de vraag centraal staan: Wat is eigenlijk een goed volkscultuurproject? Wat mij betreft moeten wij niet al te veel tijd meer steken in ellenlange discussies over theorieën en begrippen, maar simpelweg laten zien wat je allemaal met volkscultuur kunt doen in de praktijk. Dan gaat de volkscultuur vanzelf leven.

Volkscultuur, middel of doel?

Op 1 december 2009 nam minister Plasterk het eerste exemplaar van de bundel *Splitsen of Knopen? Over volkscultuur in Nederland* in ontvangst. Met deze uitgave willen het Fonds voor Cultuurparticipatie, de Mondriaan Stichting, het Meertens Instituut, het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Erfgoed Nederland de discussie over volkscultuur in Nederland stimuleren. Als vervolg hierop organiseerde Erfgoed Nederland namens de initiatiefnemers een debat over Volkscultuur in Nederland op 28 januari 2010 in Pakhuis De Zwijger in Amsterdam. Hoogleraar 'Cultuur in Brabant' aan de Universiteit Tilburg, Arnoud-Jan Bijsterveld, verzorgde de inleiding.

Tekst

prof. Arnoud-Jan
Bijsterveld, Universiteit
van Tilburg

Foto

Jan Stads

Laat ik maar beginnen met nog eens de omschrijving van volkscultuur aan te halen die de laatste tien jaar als uitgangspunt dient voor het wetenschappelijk onderzoek en voor het functioneren van de diverse steunfuncties: 'volkscultuur is de cultuur van het dagelijks leven' ofwel 'de brede, alledaagse cultuur, waarin iedereen, elite of volk, vreemd of eigen, participeert'.¹ Het vorig jaar ingestelde Fonds voor Cultuurparticipatie hanteert volkscultuur 'als verzamelbegrip voor al die gebruiken, tradities en rituelen die mensen als wezenlijk ervaren voor de identiteit van hun eigen groep of van andere groepen'.² Ook deze omschrijving is geworteld in het wetenschappelijk discours van de laatste jaren.

Daar gaan we hier vandaag dan ook niet over discussiëren, want duidelijk is dat we het hebben over fenomenen van nu en van iedereen, niet over een stoffige erfenis van vroeger of alleen van welomschreven, meestal autochtone groepen. Waar het hier om gaat is of – en zo ja hoe – overheden, kennisinstellingen en steunfuncties handen en voeten kunnen geven aan beleid dat tot doel heeft 'openbaar toegankelijke projecten [te stimuleren] waarbij actieve cultuurparticipatie centraal staat en die een bredere bekendheid over en (her)waardering voor volkscultuur bewerkstelligen', want zo staat het in de in december jongstleden vastgestelde 'Plusregeling Fonds voor Cultuurparticipatie'.³

Verskillende missies

Wat ik aan de orde wil stellen is de samenwerkingsdriehoek tussen overheden, kennisinstellingen en steunfuncties, en het publiek. Mijn pleidooi houdt enerzijds in om volkscultuur als fenomeen vooral breed te benaderen, maar tegelijkertijd om in de projecten die onder deze noemer vallen een duidelijke focus te kiezen op basis van een kennisgestuurde selectie. Wat ik aan het licht wil brengen is de spanning die er bestaat tussen de benadering van volkscultuur als doel – door de kennisinstututen en steunfuncties – en volkscultuur als middel, namelijk zoals het nu wordt ingezet door overheden.

Ter verduidelijking: kennisinstututen als het Meertens-Instituut en steunfunctieorganisaties als het Nederlands Centrum voor Volkscultuur hebben als doel volkscultuur te onderzoeken, te bewaren, te tonen en de beoefening ervan – in welke vorm dan ook – te stimuleren. Dat noem ik nu maar even volkscultuur als doel: voor deze instellingen staan de kennis over, de praktijk en de inhoud van volkscultuur centraal.

Aan de andere kant zetten overheden op landelijk, provinciaal en gemeentelijk niveau, als uitvloeisel van het nieuwe rijksbeleid, volkscultuur nu in als middel tot het vergroten van cultuur-

Carnaval werd in 2009 uitgeroepen tot de belangrijkste traditie in Noord-Brabant.

participatie en het bereiken van nieuwe doelgroepen. Dat is dus volkscultuur als instrument: het gaat voor hen niet primair om de inhoud van volkscultuur, maar om de manieren waarop die kan worden ingezet om concrete sociaal-culturele beleidsdoelen te bereiken. Het gaat hier dus om een nieuwe vorm van cultuurpolitiek: het sturen van culturele uitingen ter bevordering van sociale cohesie en participatie.

Spanning tussen doel en middel

Voor alle duidelijkheid: ik ben een voorstander van een dergelijke politiek en een dergelijk beleid, mits aan bepaalde voorwaarden

wordt voldaan. In de eerste plaats moeten we duidelijk vaststellen dat de overheid de volkscultuur zelf niet hoeft te sturen, laat staan te behouden. De overheid kan wel volkscultuurbeoefening stimuleren. In de tweede plaats: het risico van het benutten van volkscultuur als 'middel tot' is het instrumenteel gebruik ervan. Daarmee bedoel ik door 'platte' politieke of commerciële motieven ingegeven *cherry picking*, een selectieve omgang met volkscultuur die kennisinstututen, steunfuncties en niet te vergeten de beoefenaars en hoeders van volkscultuur reduceert tot passieve toeleveranciers van 'leuke dingen voor de mensen', goed voor marketing- en communicatiecampagnes, maar die hen uiteindelijk

met lege handen achterlaat. Dat kan niet de op duurzame resultaten gerichte aanpak zijn die we allemaal willen.

Laat er geen misverstand over bestaan: ik ben zeker overtuigd van de goede intenties op alle niveaus, maar de praktijk, zeker op het niveau van de lagere overheden, ziet er anders uit, en dáár moet het toch gebeuren. Nu volkscultuur als beleidsterrein is terechtgekomen op de bureaus van provinciale en gemeentebesturen 'moeten zij er iets mee'. Ze krijgen of nemen niet de tijd zich te verdiepen in het wezen en de achtergrond van wat door steunfuncties en kennisinstituten tegenwoordig onder volkscultuur

Er bestaat spanning tussen de benadering van volkscultuur als doel door de kennisinstituten en volkscultuur als middel door overheden.

wordt verstaan. Om een hartenkreet uit het veld te citeren: 'Ze luisteren en lezen niet, hebben er geen bal verstand van, maar voeren wel het hoogste woord. Oude discussies worden van stal gehaald, ideeën waar wij allang afstand van hebben genomen worden weer voor waar aangenomen.' In Noord-Brabant heb ik zo flink moeten steggelen over de volstrekt oubollige definities waarmee het provinciale apparaat kwam aanzetten. Vervolgens lijkt men daar vooral bezig zo strak mogelijke hekjes te zetten om de nieuwe taak. Men lijkt het liefst de brede term volkscultuur te willen reduceren tot één veilig en precies afgebakend beleidsterreintje met bijbehorende 'beleidsregels' en subsidieloketten. Nu zal ik de laatste zijn te ontkennen dat 'de burgers' recht hebben op duidelijke reglementen maar door een zo benauwde opvatting van volkscultuur uit te dragen zouden we onszelf wel eens in een hoek kunnen manoeuvreren.

Betekenisgeving en toe-eigening

Mij gaat het er zoals gezegd om dat in het lopende traject, dat tot doel heeft volkscultuur een stevige plaats te geven in cultuurbeleid

1. volkscultuur als fenomeen vooral breed wordt benaderd: dat is lastig maar ook uitdagend;
2. dat de rol kennisverwerving en kennisinput in het traject wordt gewaarborgd door ruimte te bieden aan reflectie;
3. dat stevig de band wordt aangehaald met al werkzame beoefenaars van volkscultuur, in welke vorm dan ook, want zij zijn een essentieel onderdeel van het publiek 'voor wie we het allemaal doen';
4. dat projecten weloverwogen worden geselecteerd op de potentie meer en nieuwe groepen mensen in staat te stellen zich volkscultuur toe te eigenen en hieraan betekenis te geven.

Twee kanttekeningen hierbij: eerst over de rol van publiek. Albert van der Zeijden van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur legt terecht de nadruk op het performatieve karakter van volkscultuur: die bestaat immers bij de gratie van concrete sociale praktijken uitgevoerd en beleefd door levende mensen, dus door de voortdurende 'opvoering' en toe-eigening in het heden. Onze Nederlandse neiging zaken *top down* te regelen en de feitelijke actoren niet in het proces te betrekken, gaat dus voorbij aan de essentie van wat volkscultuur is. Projecten dienen dus uit te gaan van hetgeen leeft bij de actoren en consumenten.

Ten tweede: toe-eigening en betekenisgeving zijn de twee kernbegrippen in de actuele studie van volkscultuur, de etnologie. Het gaat daarbij om de dynamische processen waarmee mensen in de alledaagse werkelijkheid gebruiken, tradities en rituelen, maar ook objecten, communicatiemogelijkheden, kennis, vaardigheden en al die andere materiële en immateriële zaken waarmee identiteit kan worden uitgedrukt en gecommuniceerd, betekenis geven en zich toe-eigenen.

Als we het hebben over volkscultuur in Nederland anno 2010 hebben wij het over culturele verschijnselen die hier en nu voorwerp zijn van actuele processen van betekenisgeving en toe-eigening. Waar kennisinstituten en steunfuncties, overheden en

het publiek elkaar kunnen ontmoeten is precies in die arena van betekenisgeving en toe-eigening, want daarin buitelt men onvermijdelijk over elkaar heen in tegenstellingen tussen oud en jong, nieuw en traditioneel, autochtoon en allochtoon, 'authentiek' en 'invented'.

Dat betekent dat 'beleid maken op volkscultuur' betekent: ruimte geven voor gelaagdheid, debat, tegenstrijdigheid en dynamiek. Ik denk dat het aan de kennisinstituten en steunfuncties, in samenspraak met actieve beoefenaars, is om de boeiendste arena's te identificeren en dat het beleid van overheden daarop moet aansluiten, en niet andersom. Ik weet het, dat is kiezen voor onveilig, onaf en rafelig, maar nogmaals: dat is de essentie van volkscultuur. Daarop moet de overheid niet reageren met angst of met de neiging de boel dicht te timmeren, zoals nu soms gebeurt. Het gaat erom de uitdaging aan te gaan.

In *Splitsen of Knopen?* wordt al een aantal van mogelijke arena's beschreven. Dat laat zien dat kennisinstituten en steunfuncties allang niet meer in de ivoren toren zitten maar een fijne neus hebben wat er aan volkscultuur leeft in de samenleving, zodat er een geslaagde match gemaakt kan worden tussen beleidsdoelen en wat *hot* is in de samenleving.

Processen van identificatie en identiteitsvorming

Volkscultuur 'omvat – aldus Marc Jacobs in *Splitsen of Knopen?* – alles wat zich afspeelt in het dagelijks leven' en dat is te veel voor welk beleid dan ook. Dus naast een pleidooi om volkscultuur als fenomeen vooral breed te benaderen, hoort ook een pleidooi voor focus en massa. Niet door volkscultuur te beperken tot één domein, maar door op basis van de voorhanden zijnde kennis en kunde heldere thema's en aandachtsvelden te benoemen.

Het is meer dan duidelijk dat uit alle beleidsnota's ter voorbereiding op het Fonds voor Cultuurparticipatie één spanningsveld boven komt drijven: migrantencultuur in relatie tot identiteit. Zelf ben ik betrokken bij een met 'volkscultuur-geld' ondersteund project van de Tilburgse Stichting Cultureel Erfgoed Caribisch Gebied & Nederland (CECN) om in samenwerking met het

Stadsmuseum en de Stichting Verhalis de Caribische fotocollecties van de Fraters van Tilburg te digitaliseren, beschrijven en ontsluiten. Zij gaven vanaf het einde van de negentiende eeuw tot het ver in de twintigste eeuw onderwijs op de Antillen en in Suriname. Met deze foto's interviewen we oudere Surinamers en Antillianen om zo hun verhaal achter deze foto's te documenteren. Hun ervaringen en verhalen worden zo geconfronteerd met een koloniale visie op het leven in de West. We beogen daarbij niks minder dan nieuwe en oude Brabanders in staat te stellen zich de in deze foto's en verhalen vervatte volkscultuur en geschiedenis toe te eigenen en opnieuw betekenis te geven. Zodoende kunnen ze een rol spelen in processen van identificatie en identiteitsvorming.

De uitdaging waarvoor we staan is nog enkele van dergelijke arena's te benoemen en er de projecten bij te ontwikkelen die tegemoetkomen aan de interesses, belangen, wensen en doelen van overheden, kennisinstellingen en steunfuncties, en het publiek. Als vertegenwoordiger van het wetenschappelijke veld pleit ik hier – net als Willem Frijhoff dat enkele jaren terug heeft gedaan in zijn aanbevelenswaardige rede *Dynamisch erfgoed*⁴ – nog maar eens voor een actief maar kritisch engagement van alle kennismakelaars met overheidsbeleid en publiekparticipatie, niet als passieve procesbegeleiders maar als hoeders van inhoud en waarheidsgetrouwheid, omdat, linksom of rechtsom, wetenschappers de taak hebben een bijdrage te leveren aan processen van identificatie en identiteitsvorming.⁵ ▶

Noten

1. Aldus Ton Dekker, Herman Roodenburg en Gerard Rooijackers, red., *Volks-cultuur. Een inleiding in de Nederlandse etnologie* (Nijmegen 2000) 10.
2. Jan Jaap Knol, 'Volkscultuur in Nederland', Hester Dibbits e.a., red., *Splitsen of Knopen? Over volkscultuur in Nederland* (Rotterdam 2009) 6.
3. Ontleend aan de 'Plusregeling Fonds voor Cultuurparticipatie', zoals vastgesteld door het Bestuur van de Stichting Fonds voor Cultuurparticipatie op 9 december 2009 (op <http://www.cultuurparticipatie.nl/>; geraadpleegd 27 januari 2010).
4. Willem Frijhoff, *Dynamisch erfgoed* (Amsterdam 2007).
5. Zie ook mijn artikel 'Op het scherp van de snede. De leerstoel 'Cultuur in Brabant' tussen maatschappelijk engagement en onafhankelijke kennisverwerving' in Arnoud-Jan A. Bijsterveld, *Maakbaar erfgoed. Perspectieven op regionale geschiedenis, cultureel erfgoed en identiteit in Noord-Brabant* (Tilburg 2009) 159-186.

Splitsen of Knopen?

In het nieuwe Fonds voor Cultuurparticipatie is volkscultuur één van de aandachtsgebieden waarvoor subsidie aangevraagd kan worden voor projecten die erop gericht zijn de cultuurparticipatie te bevorderen. In de Tweede Kamer was het met name CDAer Nicolien van Vroonhoven die er aandacht voor vroeg. Groen Links en D66 reageerden sceptisch. Want wat is dat eigenlijk, volkscultuur? En is het wel een taak van de overheid om de volkscultuur te bevorderen? En hoe doe je dat dan?

Met als doel om meer duidelijkheid te krijgen over hoe volkscultuur in het beleid zou kunnen worden ingezet, nam het Fonds voor Cultuurparticipatie het initiatief tot een boekpublicatie, die in samenwerking met het Meertens Instituut, het Mondriaanfonds, Erfgoed Nederland en Nederlands Centrum voor Volkscultuur tot stand kwam: *Splitsen of Knopen? Over volkscultuur in Nederland*. Het is een boek met opinies geworden, waarin verschillende aspecten behandeld werden, zoals het onderscheid tussen hoog en laag, de relatie tussen volkscultuur en identiteit, volkscultuur in het internationale debat (met name vanuit het perspectief van de UNESCO conventie voor het immateriële erfgoed) en volkscultuur en commercie. Sommige auteurs toonden zich behoedzaam voor de politieke instrumentalisering van de volkscultuur. Anderen wezen op de noodzaak van een inclusieve benadering, in het kader van de culturele diversiteit. Nog weer anderen wezen op het commerciële belang van volkscultuur, zoals bijvoorbeeld bij de Nederlandse streekproducten. Enkele kunstenaars, ten slotte, zagen volkscultuur vooral als inspiratiebron voor professionele kunstenaars. Het bleek ook uit de vormgeving van het boek, die geïnspireerd is op traditionele Nederlandse streekdrachten.

Om het debat nog wat verder te promoten, werd besloten om een discussiebijeenkomst te organiseren. Deze discussiebijeenkomst vond plaats op donderdag 28 januari 2010 in Pakhuis de Zwijger in Amsterdam. Aanwezig waren ongeveer 150 mensen, met name afkomstig uit de erfgoedsector en van de vijf organiserende instellingen. Twee hoofdthema's uit het boek stonden centraal: het thema hoog/laag en identiteit, en het thema lokale overheid en commercie. Deze discussiethema's werden voorafgegaan door een

lezing van hoogleraar Cultuur in Brabant Arnoud-Jan Bijsterveld. Gespreksleider was Martijn de Greve, die om er vat op te krijgen, aangaf de volkscultuur via een omweg te willen benaderen, met name door te zoeken aan de randen.

Volkscultuur, middel of doel?

De voordracht van Arnoud-Jan Bijsterveld had als titel: 'Volkscultuur, middel of doel?'. Uitgangspunt van zijn betoog was de samenwerkingsdriehoek tussen overheden, kennisinstellingen en steunfuncties, en het publiek. Voor kennisinstututen als het Meertens Instituut en het Nederlands Centrum voor Volkscultuur is volkscultuur een doel: zij willen volkscultuur onderzoeken, bewaren, tonen en de beoefening ervan bevorderen. Voor deze instellingen staan de kennis, de praktijk en de inhoud van volkscultuur centraal. Aan de andere kant plaatste Bijsterveld de overheden op landelijk, provinciaal en gemeentelijk niveau. Deze overheden gebruiken de volkscultuur vooral als een middel: bijvoorbeeld als middel om de sociale cohesie te bevorderen of om de cultuurparticipatie te verhogen. Bijsterveld heeft hier geen enkel bezwaar tegen, mits aan bepaalde voorwaarden wordt voldaan en

Hoogleraar Cultuur in Brabant Arnoud-Jan Bijsterveld

Tekst

Nederlands Centrum voor Volkscultuur

Foto's

Déborá Neys

niet 'platte' politieke of commerciële motieven de boventoon gaan voeren, een vorm van *cherry picking* die de volkscultuur 'reducert tot passieve toeleveranciers van 'leuke dingen voor de mensen', goed voor marketing- en communicatiecampagnes, maar die hen uiteindelijk met lege handen achterlaat'. Bijsterveld bepleitte een op duurzame resultaten gerichte benaderingswijze waarbij de volkscultuur als fenomeen breed benaderd wordt en waarbij kennisverwerving en kennisinput in het traject wordt gewaarborgd door ruimte te bieden aan reflectie.

Debat over volkscultuur in Amsterdam

Projecten dienen naar zijn mening ook aan te sluiten bij de actieve beoefenaren van de volkscultuur. Tegelijk dient getracht te worden meer en nieuwe groepen in staat te stellen volkscultuur toe te eigenen en hieraan betekenis te geven. De volkscultuur zelf hoeft niet gestuurd te worden. Het gaat erom de beoefening te stimuleren. Omdat het daarbij gaat om actieve processen van identificatie en identiteitsvorming pleit Bijsterveld voor een benaderingswijze die ruimte aan geeft aan gelaagdheid, debat, tegenstrijdigheid en dynamiek. Te vaak nog merkt Bijsterveld dat overheden een ouderwetse, oubollige interpretatie geven aan volkscultuur. Van deze stoffige erfenis wil hij af. Als concreet voorbeeld van de nieuwe benaderingswijze noemde hij de migrantencultuur in relatie tot identiteit.

Over hoge en lage cultuur, en over identiteit

Het eerste debat cluster was gewijd aan het thema over hoge en lage cultuur, en over identiteit. Aangeschoven waren de directeur collecties van het

Niet ontmoedigd, maar wel een gemiste kans

Cultureel Erfgoed Noord-Holland, het Erfgoedhuis in Noord-Holland wil in aansluiting op de ontwikkelingen in volkscultuur activiteiten investeren, maar is nog op zoek naar een goede vorm. Ik hoopte door het debat een paar stappen verder te komen, maar dat was helaas niet het geval. Het verhaal van Bijsterveld vond ik het meest interessant, dat was een goede start. Hij heeft een interessante visie op kunst en erfgoed. Wij zoeken ook naar verbindingen, waarbij we de inhoud en de kennis heel belangrijk vinden. Wat dat betreft vond ik het jammer dat niet iemand van Kunst en Cultuur Noord-Holland aanwezig was, de organisatie met wie wij nauw samenwerken in projecten. Inhoud en kennis staan voor ons voorop, maar kunst biedt mogelijkheden om er dynamiek in te brengen.

Het was misschien beter geweest om het onderwerp meer erfgoedbreed aan de orde te stellen en meer sectoren aan het woord te laten. Nu lag in het eerste blok teveel het accent op de musea en dan gaat het alleen over volkscultuur vanuit het perspectief van musea. Wat betekent het voor de volkscultuur in het algemeen? Sjoerd Soeters vond ik aardig bedacht maar het bleef teveel een verkooppraatje, er kwam geen goed gesprek op gang. Wat zegt de architectuur van Soeters, waarin de Zaanse gevels zijn verwerkt, over volkscultuur? Hoe ga je ermee om? Het verzandde geheel. De voorzitter had te weinig greep op het debat, was misschien ook onvoldoende ingevoerd.

Het was wel levendig. Mensen waren teleurgesteld over het debat, maar vielen in ieder geval niet in slaap. De uitsmijter was heel leuk. Een gouden greep om die Belgische mijnheer in de vorm van een poppenspel te laten terugblikken op het debat. Over de kwestie of kunst alleen maar een sausje is, valt veel meer te zeggen. Er zijn zeker enkele goede voorbeelden van projecten waarin kunstenaars met erfgoedinstellingen samenwerken en kunstenaars ons op een andere manier naar erfgoed laten kijken en laten beleven. Een voorbeeld is het project Allerzielen alom of het project van het 5e Kwartier in Haarlem onder de titel Verhalenkeuken.

Een gemiste kans, maar niet ontmoedigd. Zo ging ik er naar huis. Tegelijk besef ik ook wel dat het ingewikkeld is, ook wij worstelen om een goede vorm te vinden. Er is nog veel debat nodig en daar zie ik een belangrijke rol weggelegd voor de steunfuncties. In Noord-Holland gaan we dit jaar zeven regiobijeenkomsten organiseren over volkscultuur. Het ontwikkelen van beleid op volkscultuur waar het eigenlijk over alles gaat, werkt niet. Focus is belangrijk, daarin heeft Bijsterveld gelijk. Wij zoeken nog naar een goede focus. Volgens mij is daar bij veel mensen behoefte aan. Waarborg voor kennis en reflectie zijn voor ons daarbij onmisbaar. We moeten hard aan de slag.

Birgitta Fijen,
Hoofd Erfgoed, adjunct-directeur
Cultureel Erfgoed Noord-Holland

Rijksmuseum, Taco Dibbits en de directeur van het Zeeuws Museum, Marjan Ruiter, op het oog twee tegenpolen, waarbij de ene instelling voor de hogere cultuur staat en de andere voor de alledaagse volkscultuur. Taco Dibbits bevestigde dat het Rijksmuseum er niet is om objecten uit het dagelijks leven te verzamelen. Het Rijksmuseum wil *schatten* laten zien, bijzondere dingen. Volgens Dibbits was in de negentiende eeuw de oorsprong van het museum om nationale identiteiten te vormen. Nu wil hij met zijn museum vooral fantastische dingen laten zien. Die fantastische dingen geven zelfvertrouwen. Daarbij wil hij een Nationaal Museum zijn en geen nationalistisch museum. Als voorbeeld noemt hij een setje van twee Franse meubelen van meubelmaker André Charles Boulle (1642-1732) dat het Rijksmuseum onlangs aankocht voor het recordbedrag van drie miljoen euro. Ook daar kunnen wij in Nederland trots op zijn.

Het Zeeuws Museum daarentegen profileert zich als museum dat toont wat karakteristiek is voor de regio. Maar het museum wil dat doen op een spannende manier die niet-oudbollig is. Dat doet het museum door een link met het heden te leggen. Om het span-

Het eerste debat was gewijd aan hoge en lage cultuur.

Meer naar inhoud en gevoel zoeken

Mijn eerste reactie toen ik thuis kwam na het debat: nu wordt het helemaal verwarrend. Als programmaleider volkscultuur in Zeeland zoek ik naar praktische handvaten om volkscultuur een plek te geven in ons cultuurbeleid. Wij misten een aansluiting/reactie op de verschenen publicatie *Splitsen en Knopen?*, wij dachten dat dit het uitgangspunt was van het debat. De inleiding van de hoogleraar uit Tilburg was goed en bood voldoende aanknopingspunten voor een debat, maar het bevragen van de directeur van het Zeeuws Museum en het Rijksmuseum sloot niet aan op wat de hoogleraar gezegd had. Dit had mede te maken met de gespreksleider die niet goed in de materie zat.

Als je het over volkscultuur hebt zou je toch meer ook naar inhoud en gevoel moeten zoeken, en niet alleen naar uiterlijke kenmerken. Naar ons idee waren de twee musea uit het paneldebat niet echt met volkscultuur bezig. Zij kijken naar bepaalde uitingsvormen vanuit een esthetische blik en hebben daarbij te weinig oog voor context. De presentatie van de wethouder en architect uit Zaanstad was op zich een interessante case, maar is dit nu een mooi voorbeeld van hoe je met volkscultuur moet omgaan? Ik denk dat mensen die deze conferentie bezocht hebben geen scherper beeld hebben gekregen hoe de komende jaren om te gaan met volkscultuur. Wat uiteraard een groot succes was, was de samenvatting van de meneer uit België op het einde.

Dominique Blaha, Programmaleider Volkscultuur Provincie Zeeland

nend te maken doet het museum vaak een beroep op kunstenaars. Als voorbeeld noemt Marjan Ruiter een project waarin ze kunstenaars liet reflecteren en inspelen op streekdrachten (Ruiter spreekt liever van modekleding). Op deze manier wil ze op een niet-oudbollige manier het verleden naar het heden halen. De kunstenaars maken het spannend voor nu.

Wat betreft identiteit zeggen zowel Ruiter als Dibbits dat identiteit niet iets gefixeerd is, van vroeger, maar ruimte dient te worden gegeven aan actieve, toekomstgerichte vormen van identificatie. Ook willen beide musea verschillende verhalen over het verleden vertellen. Volgens Taco Dibbits is er onmiskenbaar behoefte aan identiteit, maar hij wil laten zien dat identiteit complexer is dan alleen de boekenkast waarin Hugo de Groot ooit uit Slot Loevestein

Zoeken naar hedendaagse toepasbaarheid

Mijn reactie is wisselend. Ik was naar de dag gekomen, omdat ik geïnteresseerd ben in hoe je volkscultuur kunt gebruiken in educatie, in een schoolcontext dus. EDU-ART is een organisatie die, in opdracht van de Provincie Gelderland, adviestaken uitvoert gericht op het onderwijs. Het eerste deel van het debat ging erg over museumcollecties, voor een deel kun je het misschien ook naar andere sectoren vertalen, voor een ander deel ook weer niet. Het ging naar mijn idee niet heel specifiek over volkscultuur, ook het tweede deel trouwens niet.

Ik herkende mij het meest in de benadering van het Zeeuws Museum. Net als Marjan Ruiter zoek ik naar hedendaagse toepasbaarheid van volkscultuur. Hoe kan je het beleven en herkenning geven? Ik wil meer dan alleen beschrijven, ik wil er iets mee doen, het een plek geven in de samenleving.

Het verhaal van architect Soeters vond ik leuk. Hij gebruikt tradities door ze in zijn architec-

tuur op een heel andere manier in te zetten. Dat spelen schudde de zaak stevig op. Dat geeft inspiratie. Het levert ook relativering op. Dan hoeft je er minder zwaar aan te tillen dat het altijd zo gedaan is, je kan er je eigen draai aan geven. Hij had het ook over een ansichtenboekje met *Groeten uit* een of andere vinexwijk. Leuk daaraan vond ik dat mensen hun wijk of huis consequent ouder maakten dan in werkelijkheid het geval was. Je maakt zo als het ware je eigen wortels.

Naar aanleiding van het verhaal van Soeters zat ik te denken: kan je er ook wat mee doen met andere thema's? Bijvoorbeeld in een project over schutterijen of over fruitcorso's. Je hoeft het voor mij niet alleen te verbinden met kunst. Het werken met kunstenaars is een manier om nieuwe invalshoeken te vinden, maar niet de enige mogelijkheid om het interessant te maken. In de laatste aflevering van het blad van de Kostuumvereniging stond bijvoorbeeld een artikel over Bunschotense klederdrachtdraagsters die naar Japan waren gegaan en

jongeren vroegen: kun jij hier wat mee, zijn er elementen uit onze dracht die je kunt gebruiken om een eigen stijl te ontwikkelen of te accentueren? Het zou best eens leuk zijn om zo'n project in Nederland te herhalen.

Ik vind het jammer dat in een debat zoals dit steeds weer veel tijd gaat zitten in discussie over termen en begrippen, nu weer over de term volkscultuur. Je moet er gewoon mee aan de slag gaan en projecten verzinnen waarin je een verbinding legt tussen het heden en verleden, gebaseerd op gebruiken en tradities. Na afloop sprak ik mensen uit Limburg die iets met rechtspraak willen doen. Scholieren hebben daar tegenwoordig veel belangstelling voor. Hoe kun je daarmee een link met het verleden leggen? Ze werken nu aan een voorstelling over historische rechtspraak om die verbinding tot stand te brengen.

Judica Lookman, EDU-ART

ontsnapte. Marjan Ruiter vertelt over de collectie ethnografica van het Zeeuws Museum. Een bereisde Zeeuw uit vroeger eeuwen kocht ooit een collectie objecten van Amerikaanse Zwartvoet Indianen. Omdat de collectie ooit door een Zeeuw is verworven, hoort hij ook bij de Zeeuwse identiteit. Tegelijk biedt de collectie mogelijkheden om na te denken hoe wij tegenwoordig met migratie en met andere culturen omgaan.

Niet naar binnen kijken, maar ook naar buiten kijken, daar gaat het ook volgens Arnoud-Jan Bijsterveld om. Door de globalisering komen regionale identiteiten weer naar voren en dat ziet hij niet als een tegenstelling. Taco Dibbits vult aan: Het Rijksmuseum is een nationaal museum, maar in Europese context kun je het net zo goed ook een regionaal museum noemen. Volgens Dibbits moet je

uitgaan van de objecten. Vanuit de objecten kun je vele verhalen laten zien.

Volkscultuur als kunst voor de elite?

Open staan voor andere verhalen was één van *leitmotieven* tijdens de discussie over identiteit. Hoofd Presentaties & Nieuwe Media van het Amsterdams Historisch Museum, Kees Zandvliet, stelde dat de negentiende-eeuwse visie van het museum als natiebouwer niet langer houdbaar is. De vraag is nu: willen wij een museum voor onszelf, of willen we delen. Zandvliet kiest voor delen. Het Amsterdams Historisch Museum gaat daarin zelfs zo ver dat het er over denkt om het woord historisch uit de naam van het museum te laten vervallen. Amsterdam zelf biedt meer mogelijkheden tot identificatie dan het Amsterdamse verleden.

Meer onenigheid was er over de rol van de kunst om op die manier de volkscultuur uit het verleden spannend te maken voor nu. Het verleden voor het heden van betekenis maken is één ding. Maar wordt daarbij niet een te grote rol toegekend aan de rol van *professionele* kunstenaars? Zou niet vooral ook de volkscultuur zelf centraal moeten staan? Peter-Jan Margry, van het Amsterdamse Meertens Instituut, ziet het als een reflex om uit een soort van ongemakkelijkheid van een elite via een sausje van design de volkscultuur naar een metaniveau te trekken, waarmee ook de elite uit de voeten kan. 'Er moet een modeontwerper bij om er iets nieuws van te maken. Volkscultuur kan blijkbaar pas als er kunst van wordt gemaakt.' Openluchtmuseum medewerker Ad de Jong vindt dat een elitaire houding. Voor hem zou centraal moeten staan: wat is de betekenis van volkscultuur voor de mensen zelf? Ineke Strouken, directeur van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur, mist ook de beoefenaren van volkscultuur. Er zijn zesdaizend organisaties actief met volkscultuur, daar zitten veel vrijwilligers die kunnen bijdragen aan de missie van cultuur-

participatie. Taco Dibbits van het Rijksmuseum vindt dat de kunstenaars onderdeel zijn van een elite. In wat hij doet, wil hij liever het publiek als uitgangspunt nemen. Enigszins in het defensief gedrongen vertelt Marjan Ruiter dat zij de kunst niet wil gebruiken om de volkscultuur elitair te maken. Ze noemt het voorbeeld van het project van de grootste merklap aller tijd, waarin mensen zelf meededen aan het maken van een merklap. Het project was erop gericht om zoveel mogelijk mensen erbij te betrekken en tegelijk bedoeld om te stimuleren dat oude technieken niet verloren gaan. De merklap was een project van 'Door Ons Gedaen'.

Direct na de pauze, deed de directeur van het Fonds voor Cultuurparticipatie Jan Jaap Knol enige pogingen tot *damage control*. Hij reageerde daarmee ook op een interventie uit de zaal van Frans Schouten, die stelde dat de discussie nergens over ging en er wel erg veel geluld werd. Zelf had Knol tijdens de pauze vooral praktische vragen gehad uit het veld. Bijvoorbeeld over bij wie je terecht kunt voor een subsidieaanvraag en waar zo'n subsidie-

aanvraag aan moet voldoen. Volgens Knol is het niet de bedoeling dat alles in de toekomst gesubsidieerd gaat worden. Op het terrein van de volkscultuur zijn er heel veel activiteiten die zichzelf prima bedruipen. Maar de sector kan best iets extra's gebruiken. Zelf vindt hij het meest spannend de projecten die een verbinding leggen tussen tradities en hoe er nu mee om wordt gegaan. Als voorbeeld noemde hij een landelijk festival voor regiopop, dat het Fonds mede heeft gefinancierd.

Wat kan kunst betekenen voor volkscultuur?

Directeur van het Mondriaanfonds Gitta Luiten deed op een andere manier aan *damage control*. Zij waarschuwde voor een tegenstelling tussen 'wij' en 'hullie'. Kunst en volkscultuur: beiden hebben elkaar nodig, en het is in beider belang om samen te werken met elkaar.

Thema lokale overheid en commercie

Bij het thema over lokale overheid en commercie waren er bijdragen van de wethouder van Zaanstad Ronald Ootjers en van architect Sjoerd Soeters. Retro-architect Sjoerd Soeters laat zich inspireren door volkscultuur uit het verleden. Hij wil dingen neerzetten 'die bij de plek horen'. Van de gemeente Zaanstad heeft hij de opdracht gekregen om via een groot project het stadscentrum nieuw leven in te blazen. Zaanstad bestaat feitelijk pas sinds 1974, in feite is dit oudste industriegebied ter wereld een aaneenrijging van dorpen, waarbij de dorpen altijd een vechtelatie hebben gehad met het bestuurlijk construct dat Zaanstad heet. Hoe kun je ervoor zorgen dat de bewoners zich er thuis voelen? De oplossing was om de stad stadser te maken en de dorpskernen dorpsper. En door er gebouwen neer te zetten waarmee mensen zich kunnen identificeren. Soeters liet foto's zien van door hem ontworpen gebouwen, met op het dak een aantal grote zwanen. De zwanen noemt hij een citaat dat verwijst naar de uleborden van vroeger. Heel bekend is het grote hotel dat hij ontwierp, en dat is opgebouwd uit een reeks van opeengestapelde kleine Zaanse huisjes.

De zaal debatteert onder leiding van Martijn de Greve.

Je moet ervan houden. Arnoud-Jan Bijsterveld vindt het wel leuk. Volgens hem is het onze opdracht om te spelen met het verleden, en dan mag er best ook wel eens iets mislukken. Anderen vinden de bouwstijl van Soeters, met zijn vele kleine boerderettes, vooral tuttig.

Niet iedereen zag het verband met de volkscultuur. Is het weer niet vooral een zaak van de elite? Wethouder Ootjers vertelde dat er een grote markt is voor het historiserende bouwen van traditionele Zaanse huisjes. Maar dat vanwege de hoge huurprijs van zo'n 1.500 euro per maand de huizen slechts bewoond kunnen worden

Het bleef te oppervlakkig

Het programma kwam maar heel traag op gang. Dat kwam ook door de discussieleider, wiens vragen weinig *to the point* waren. Ik snap wel dat zo'n discussie leiden helemaal niet zo eenvoudig is. Maar volgens mij was hij niet goed ingeseind of voorbereid. Het eerste deel ging teveel over musea en te weinig over volkscultuur. In interactie met de zaal had best wat meer gezegd mogen worden over de term volkscultuur en wat je er precies onder verstaat. Nu bleef het hangen in al die dia's die aan het begin vertoond werden. Het bleef te oppervlakkig. In de bundel zat wat meer verdieping.

Het thema volkscultuur is heel interessant. Zeker met de opkomst van Wilders. Ik had mij

niet gerealiseerd dat er zoveel mensen mee bezig zijn: hobbyisten, gemeenteambtenaren, provincies, erfgoedhuizen, musea en historische verenigingen. Daar had ik best wat meer over willen horen. Hoe gaat een ambtenaar er mee om? En wat doen kunst- en cultuurinstellingen op dit terrein? Op televisie kom je volkscultuur overal tegen. In palingsoaps, reality soaps en reeksen als *Ik hou van Holland*. Als museum zou je daar wat mee kunnen doen.

Ik vond het wel een geruststelling dat ook de link met culturele diversiteit werd gelegd. Mijn proefschrift gaat over *Music and Identification Processes of Dutch-Moroccan Youth* en in zekere zin dus ook over volkscultuur. Ik vind het

interessant om te onderzoeken hoe jongere generaties zich vanuit hun eigen subcultuur met de Nederlandse volkscultuur verbinden.

Voor het Limburgs Museum ben ik bezig met het grote project 'Kleur bekennen'. In het museum was vrijwel niets aanwezig over migranten en migratiegeschiedenis, terwijl Limburg met zijn mijnen altijd traditioneel veel immigranten had. Daar heb ik voor het museum onderzoek naar gedaan en vele migranten geïnterviewd. Het is de bedoeling dat dit verhaal wordt geïntegreerd in het verhaal over Limburg.

Miriam Gazzah, Limburgs Museum

Het interactieve maakt het tot volkskunst

Ik vond het erg goed georganiseerd en erg inspiratief. Helemaal te gek was die Vlaamse poppenspeler aan het eind. Dat is het top-punt van volkscultuur! Zo heb ik het in Nederland nooit gezien, alleen Jan Nelissen kon het vroeger, met zijn Pulcinella kelder in Maastricht. De grote truc van volkstheater is dat je met het publiek in dialoog gaat, het is interactief, dat maakt het tot volkskunst. Vroeger dacht ik altijd dat poppenspel tot het materiële erfgoed hoorde. Nu begin ik steeds beter te snappen dat het voor een belangrijk deel immaterieel erfgoed is. Het gaat om tradities en het roept emoties op bij mensen. Wat dat betreft vond ik deze zaal nog netjes. Je moet ook met tomaten kunnen gooien!

Die discussie over de term volkscultuur verbaasde mij niet. Van mijn collega's bij de Stichting Poppenspelcollecties kon niemand mij vertellen wat volkscultuur precies is. Misschien moet je een poging tot definiëring wel vermijden, anders sluit je misschien dingen uit. Ik dacht eerst: volkskunst is kunst van het volk, door het volk, voor het volk. Op het poppenspel is dat heel goed toepasbaar. Voor poppenkastfamilie Cabalt, die sinds de negentiende eeuw tot aan 1981 op de Dam in Amsterdam stond met een traditioneel Jan Klaassen theater, gaat het op. In die definitie is Jan Nelissen ook volkskunst. Voor Pieke Dassen of Henk Boerwinkel ligt het al ingewikkelder. Zij hadden een officiële kunstopleiding en dan wordt het meer een kunstvorm. Is het dan nog volkskunst of kunst met een grote K?

Voor mij is het duidelijk dat alles voort vloeit uit de volkscultuur. Poppenspelers vinden allemaal dat ze tot het Grote Theater horen. Dat vind ik wel eens een beetje jammer. Hun charme ligt juist in het kleine, het is een vorm van kleinkunst waarin de dialoog met het publiek centraal staat.

Volkscultuur is ondergewaardeerd. Immaterieel erfgoed is moeilijk grijpbaar en het geeft geen status. Maar het is wel waar het om gaat! Ik vond het boek voortreffelijk, een *eye opener*. Een prima middel om uit te dragen naar de overheid. Dat betekent dat de overheid volkscultuur eindelijk serieus neemt.

Hans Bollebakker, Stichting Poppenspelcollecties

Lokale overheid en commercie was het thema van het tweede debat.

door de elite. Op de vraag wat hij vond van het nieuwe hotel dat Soeters voor de stad bouwde, zei hij dat er in de stad veel over gediscussieerd wordt en dat het in ieder geval een publiekstrekker is. De bewoners vinden het leuk.

Kennis delen en inzichtelijk maken

Een oudere man, naar eigen zeggen geboren in 1940, haalde herinneringen op zijn jeugd. Alle kinderen uit het gezin moesten allemaal baden in het zelfde badteiltje. Als hij als zevende en jongste kind aan de beurt was, dan was het badwater al helemaal grijs. Tegenwoordig gaan we onder de douche. Volkscultuur is voor hem de cultuur van het leven van alledag. De cultuur van het verleden wil je leren kennen vanuit de cultuur van het heden. Daar wil hij iets mee doen.

Vanuit het Meertens Instituut wordt opgemerkt dat deze alledaagse cultuur door hen wordt gedocumenteerd en vastgelegd. Het Meertens Instituut wil context bieden door te onderzoeken en te reflecteren. Het kennisaspect is heel belangrijk. Ineke Strouken, van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur, vindt het belangrijk dat die kennis

vervolgens overgedragen en gedeeld wordt. Samen delen, dat vindt zij belangrijk van een project. Wethouder Ootjers noemt het belangrijk dat ook de jeugd er bij betrokken wordt. Ad de Jong noemt het belangrijk om ook de dynamiek te laten zien. Vroeger gaf het Openluchtmuseum een statisch beeld van traditionele plattelandscultuur van vroeger. Nu laat het museum dynamiek en ontwikkeling zien, bijvoorbeeld de introductie van de riolering en de komst van de koelkast. Deze zaken waren van grote invloed op het dagelijks leven.

Het begrip volkscultuur

Peter Jan Margry vroeg zich hardop af of het begrip 'volkscultuur' daarvoor nog wel voldoet. Voor velen is het blijkbaar nog vooral verbonden met een oude statische plattelandscultuur van vroeger terwijl iedereen nu vooral de dynamiek wil laten zien. Is immaterieel erfgoed niet een beter begrip? Het heeft als voordeel dat je via de UNESCO conventie ook aansluit bij het internationale discours over volkscultuur. Natuurlijk zitten er ook nadelen aan

Moet er een andere term komen voor volkscultuur?

het nieuwe begrip. Niet alleen is het voor het brede publiek rijkelijk abstract. Het vergt ook uitleg. Zo is hij zelf niet blij met de term immaterieel, omdat het materiële erfgoed daarmee lijkt te worden uitgesloten. Margry denkt daarover heen te kunnen stappen omdat UNESCO zelf keer op keer benadrukt dat het materiële erfgoed er ook bij hoort. Centraal staat dat het om processen van betekenisgeving gaat in het spanningsveld tussen heden en verleden.

De discussievoorzitter pakte het op door er een wedstrijdje van te maken. Als volkscultuur niet langer geschikt is als term, zijn er dan andere, alternatieve termen? Alledaagse cultuur was één suggestie, die door Ineke Strouken werd aangereikt. Volgens Frans Schouten is misschien alleen de term 'cultuur' al voldoende. 'Naast zweet en pies is cultuur het enige dat de mens produceert.' ▶

Waar was de levende volkscultuur?

'Je ziet het pas als je het doorhebt' is ondertussen een goed Nederlands gezegde geworden. Na afloop van het volkscultuurdebat in Pakhuis De Zwijger en nadat we door een Vlaamse komisch-kritische poppenspeler met onze vrij warrige academische discussie op ons kop waren gezet, realiseerde ik me eigenlijk pas goed dat er in dit debat niet of nauwelijks over (levende) volkscultuur was gediscussieerd, maar, opnieuw, voortdurend over de onschadelijk gemaakte, geneutraliseerde 'verkunste' vormen daarvan, prachtig geïllustreerd door de uitgebreide aandacht voor het hotel van architect Soeters in de vorm van een gestapelde Zaanse Schans in Zaandam (dat inderdaad door de aanwezigen, de volksculturele elitaire keurtroepen, zeer werd geapprecieerd). Maar ook de eerste helft van het debat was nadrukkelijk 'kunstig' en werd gedomineerd door een discussie van museumdirecteuren over collectievorming en de 'upgrading' daarvan door kunstenaars. Het bleef allemaal veilig op afstand van waar het eigenlijk over moest gaan.

In die zin was de bijeenkomst ronduit teleurstellend. Niet dat we er met de *practitioners* uit het veld hadden moeten gaan praten, dat zou waarschijnlijk ook niet het gewenste debatresultaat hebben opgeleverd. Nee, we hadden het moeten hebben over de bundel *Splitsen of Knopen?* en over wat we onder volkscultuur verstaan en hoe dat zich verhoudt tot de politiek en het beleid van cultuurinstellingen die daar een eigen invulling aan geven, en die met de praktijk van volkscultuur aan de basis weinig of niets meer van doen heeft. Ondertussen is volkscultuur een cultuurpolitiek speeltje van de beleidselite geworden, daarbij in zekere zin gegijzeld door het multiculturalisme en het neonationalisme dat ook in Nederland een stevige voet aan de grond heeft gekregen.

Het debat was in feite zelf een duidelijke illustratie van de kritiek die ik daar naar voren heb gebracht en die ik in dit nummer van *Volkscultuur Magazine* heb verwoord. Elke keer wordt het weer duidelijk dat we er met 'volkscultuur' niet uitkomen. Roep echter denkbeeldig bijvoorbeeld de Nederlandse streekdrachten als immaterieel erfgoed in je hoofd op en vanzelf ontstaan andere connotaties en appreciaties dan wanneer deze als folklore worden geëvoceerd. Ik denk dat een nieuwe benadering en terminologie een heilzaam effect zal hebben op het beleid en op de precieze afbakening van volkscultuur/immaterieel erfgoed, hetgeen waar het eigenlijk over zou moeten gaan.

Peter Jan Margry, Meertens Instituut

De volkscultuur voorbij, op weg naar immaterieel erfgoed

Een 'nationaal' specialistendebat over volkscultuur, gehouden op 28 januari 2010 in Amsterdam, vormde een welhaast ideale context om enkele opvattingen over het begrip volkscultuur en het daarover gevoerde beleid naar buiten te brengen. In de aanloop naar deze bijeenkomst in pakhuis De Zwijger had ik die reeds in deze opiniërende bijdrage samengevat.

Drie maanden eerder, op 2 november 2009, was tijdens de behandeling van de cultuurbegroting het thema volkscultuur politiek reeds aan de orde gekomen. In het huidige regeerakkoord is namelijk een passage opgenomen waarin 'stimulering van volks-

cultuur' in Nederland is voorgenomen en daaraan moet nu uitvoering worden gegeven. Met name voor het CDA groeide dit beleids-onderwerp uit tot een klein 'kroonjuweel'. Een juweel dat zou moeten schitteren in de discussies rond *community building*,

Tekst

dr. Peter Jan Margry, Meertens Instituut (KNAW)

Foto

Nationale Beeldbank

burgerschap, canon en de identiteit van Nederland, maar dat tegelijk ook raakt aan politiek hypersensitieve kwesties van nationalisme en etnische in- en uitsluiting. Tijdens de behandeling ontspoon zich een stuntelig debat tussen leden van de vaste kamercommissie en minister Plasterk en opnieuw – het was al vaker bediscussieerd – bleek het onmogelijk overeenstemming over de invulling van het begrip volkscultuur te vinden (en *a fortiori* over het beleid). Deze uitkomst vormde voor Mariko Peters van Groenlinks de aanleiding een motie in te dienen met als strekking volkscultuur als beleidsthema geheel te schrappen.

Wat is nu eigenlijk volkscultuur?

Hoewel de motie werd afgewezen, maakte dit debat wel weer duidelijk hoe problematisch het begrip volkscultuur is. Dat begint al met de vraag: wat is nu eigenlijk volkscultuur? Het ontbreekt niet aan ideeën of definities, immers vrijwel iedereen heeft daar zo zijn gedachten over en eigent zich het cultuurveld toe. En juist daarom gaat het beleidsthema ten onder aan de automatische reflex waarmee het begrip volkscultuur – hoe goed ook door etnologen gedefinieerd – 'foute' connotaties blijft oproepen. Oubollig, belegen, autochtoon, statisch, archaisch, volk-elite oppositie zijn de gebruikelijke associaties. Bovendien, de combinatie van volknatie-nationalisme haalt – zeker in tijden van nieuwe extreem rechtse bewegingen – haast vanzelf de vrijage tussen de volkskunde en de nationaal-socialistische ideologie tijdens WO II weer naar boven. Hoe beladen kan een begrip zijn?

Niettemin is het demissionaire Kabinet begonnen met zijn volkscultuurbeleid, met name door een fonds in het leven te roepen dat onder andere tot taak heeft projecten op het gebied van volkscultuur te ondersteunen: het Fonds voor Cultuurparticipatie. Teneinde de minister in zijn beleid enige steun op het gladde ijs te bieden verscheen op initiatief van het Fonds voor Cultuurparticipatie, het Meertens Instituut, de Mondriaan Stichting, Erfgoed Nederland en het Nederlands Centrum voor Volkscultuur op 1 december de publicatie *Splitsen of Knopen? Over volkscultuur in Nederland*. Deze bundel trekt op basis van beschouwingen van uiteenlopende vertegenwoordigers uit het brede cultuurveld het debat open. Sommige auteurs omhelzen het begrip, anderen laten weten het het liefst te vermijden, terwijl de meesten er de voor-

keur aan geven volkscultuur als een postmodern containerbegrip te zien, dat naar gelieve kan worden ingevuld. Maar al met al biedt het boek geen oplossing voor het begrip zelf.

In theorie zou 'volkscultuur' zelfs gevangen kunnen worden onder de noemer van de amateurkunst, zoals de Raad voor Cultuur merkwaardigerwijs voorstelt. Een intrigerende reflex die in de genoemde bundel zichtbaar wordt, maar ook in tal van musea, wordt de uitweg via de kunst gevolgd: volkscultuur bestaat, zo luidt impliciet het adagium, maar laten we er vooral met een grote

Een pleidooi om voortaan bij het beleid in plaats van over 'volkscultuur' te spreken over 'immaterieel erfgoed'.

boog omheen proberen te lopen en als we er dan toch iets mee moeten, laat het dan door kunstenaars op artistieke wijze omvormen en neutraliseren; maar nog beter wordt het ingeruild voor de volkscultuur van nieuwe Nederlanders, want die is schijnbaar interessanter, relevanter en in ieder geval politiek correcter.

'Top-down' beschavingsoffensief

Hoe problematisch het beleid inzake een beladen veld als volkscultuur kan zijn, moge blijken uit de wijze hoe ambtenaren volkscultuur via een *top-down* beschavingsoffensief trachten om te vormen. Een ondertussen geïnternaliseerde onjuiste perceptie van volkscultuur leidt ertoe dat, zoals in de gemeente Dordrecht, autochtone én allochtone inwoners worden aangezet om de handwerktechnieken die ze van vroeger hebben aangeleerd, niet meer in te zetten voor wat ze zelf willen maken, maar – mede onder toezicht van een adviserende Galerie voor Vormgeving – slechts nog als 'design' producten uit te voeren. Een folklorevereniging die zijn traditionele kostuums moest vernieuwen

kreeg te horen dat jonge couturiers wel iets heel nieuws zouden bedenken: 'Dan pas wordt het interessant' [en is er geld], zo stelde de beleidsambtenaar. Hier wordt het tegenovergestelde bereikt van wat als beleid werd beoogd. En wordt alleen de elite in zijn artistieke opvattingen en afkeer van 'volkscultuur' gepleased. Als 'volkscultuur' een dergelijk beleid oproept, moet Thorbecke indachtig sturing van volkscultuur 'geen regeeringszaak' zijn. Door deze reflexmatige neiging om volkscultuur via kunst 'onschadelijk' te maken, treedt het Nederlandse beleid in de voetsporen van het Vlaamse model van (volks-) cultuurpolitiek.

Cultuur van het dagelijks leven

In de academische wereld wordt aan volkscultuur een dynamische en open cultuuroppvatting gehecht: 'cultuur van het dagelijks leven', hetgeen een veel bredere invulling is dan overheidsbeleid voorstaat. Mede daarom wordt het gebruik van de term volkscultuur als wetenschappelijk analytisch begrip nauwelijks meer zinvol geacht. Buiten de wetenschappelijke wereld zijn, zoals gezegd, de negatieve connotaties die zich aan het begrip 'volkscultuur' hebben gehecht echter allerminst verdwenen, en zullen ook nooit verdwijnen. Het maakt het begrip als hedendaagse culturele en politieke categorie *de facto* onbruikbaar en brengt het beleid, zoals uit de aangehaalde voorbeelden naar voren komt, zelfs naar een contrair resultaat.

Immaterieel erfgoed

De noodzaak voor een beter alternatief, een neutralere term waarmee het (beleids-) terrein duidelijker in zicht komt en die problematische reflexen kan helpen vermijden, wordt als het ware op een presenteerblaadje door de UNESCO aangereikt. UNESCO's lidstaten hebben in 2003 de conventie 'Intangible Cultural Heritage' (www.unesco.org/culture/ich/) aangenomen. Deze conventie dient het immaterieel cultureel erfgoed te koesteren en kan beschouwd worden als de 'tegenhanger' van de materiële wereld-erfgoedconventie uit 1972. Deze nieuwe conventie is in eerste instantie opgesteld om de volkscultuur (inclusief zijn materiële componenten) over de gehele wereld te waarborgen. De voorloper van deze conventie uit 1989 droeg nog expliciet de titel 'Traditional Culture and Folklore'. En, inderdaad, vanwege de problematische termen 'traditie' en 'folklore' hebben de betrokken

landen en UNESCO vervolgens besloten voor het neutralere immaterieel ('intangible') erfgoed te kiezen. Voor Nederland ligt daarmee de analogie nu voor het oprapen. Mijn pleidooi houdt dan ook in om voortaan bij het *beleid* in plaats van over volkscultuur te spreken over 'immaterieel erfgoed' (niet om 'volkscultuur' uit het dagelijks taalgebruik te bannen). Immers, de inhoudelijke focus van de conventie komt vrijwel overeen met wat in Nederland binnen het huidige beleid onder volkscultuur wordt verstaan.

Daarbij moet ik wel aantekenen dat dit alternatief vanuit een academisch standpunt ook niet zonder problemen is. Ook immaterieel erfgoed wordt wel met 'statisch' geassocieerd en, inderdaad, creëert cultuurbeleid en het aanwijzen van erfgoed (zoals door de UNESCO) nieuwe 'metacultuur'. Immaterieel erfgoed impliceert echter, zo staat de conventie voor, juist dynamische cultuur; en het ontstaan van metacultuur is een inherente consequentie van alle beleidsmatig aangebrachte categorisering en toekenningen.

Nu minister Plasterk is begonnen Nederland door ratificatie medio 2010/11 ook onder de paraplu van de nieuwe UNESCO conventie en de noemer van immateriële cultuur te brengen, ontstaat er een logisch keuzemoment en biedt de hoge mate van parallelie van het beoogde volkscultuurbeleid en de werkingssfeer van deze conventie, de mogelijkheid om in de *beleidssfeer* en het *publieke debat* het begrip 'volkscultuur' door het internationaal geaccepteerde concept 'immaterieel erfgoed' te vervangen, waarmee in een keer de angel uit het problematische volkscultuurdossier kan worden gehaald. ▶

Hoe ontwikkel ik een ijzersterk volkscultuurproject?

Op 19 maart organiseert het Nederlands Centrum voor Volkscultuur in Nieuwegein een studiedag voor bestuurders van erfgoedorganisaties over het bedenken en uitvoeren van sterke volkscultuurprojecten die de cultuurparticipatie bevorderen. Sprekers vertellen hoe je een goed project kunt verzinnen en dat idee kunt vertalen in een projectdocument dat ook geschikt is voor het aanvragen van subsidie.

Meer informatie: www.volkscultuur.nl

Heb je wel gehoord van de zilveren vloot?

Deze handleiding gaat in op de fondsenwerving in de erfgoedsector. Met stappenplannen, checklists en begrotings-

modellen worden de theorie en vooral de praktijk van het werven van fondsen en sponsors door kleine organisaties in kaart gebracht.

Deze handleiding is te bestellen door € 17,50 over te maken op giro 810806 t.n.v. het Nederlands Centrum voor Volkscultuur o.v.v. de titel.

Heb je wel gehoord van de zilveren vloot?

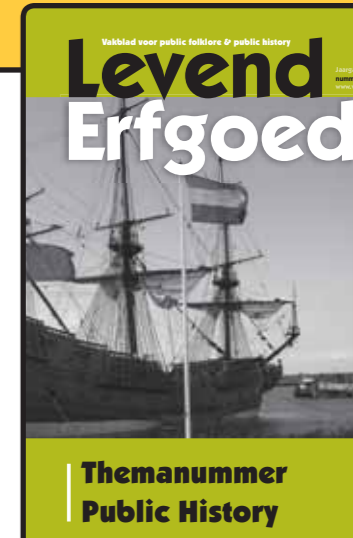

Handleiding fondsenwerving voor de erfgoedsector

Publieksgerichte geschiedenis

Publieksgerichte geschiedenis is een nieuw specialisme aan de universiteit. Studenten worden opgeleid om in een museum of erfgoedinstelling te werken. In de samenleving is de belangstelling voor geschiedenis groot, maar hoe kun je als instelling geschiedenis en erfgoed presenteren zodat het voor een breed publiek aantrekkelijk en toegankelijk is?

Het themanummer van *Levend Erfgoed* over publieksgerichte geschiedenis is te bestellen door € 10,- over te maken op giro 810806 t.n.v. het Nederlands Centrum voor Volkscultuur o.v.v. de titel.

Textiel: kunst en erfgoed

Op 25 maart organiseren Kunstfactor en het Nederlands Centrum voor Volkscultuur een symposium over hoe (amateur)kunstenaars hun kennis en vaardigheden inzetten bij de restauratie en reconstructie van klederdichten, en hoe historische kledij kunstenaars kan inspireren bij het maken van eigentijdse textielkunst.

Meer informatie: www.volkscultuur.nl

Plusregeling Cultuurparticipatie

Miljoenen mensen beleven in hun vrije tijd veel plezier aan het actief deelnemen aan cultuur. Of het nu gaat om samen muziek maken, het schrijven van poëzie, het meespelen in een musical of activiteiten op het gebied van volkscultuur; cultuurparticipatie draagt bij aan de individuele ontwikkeling en stimuleert bovendien de onderlinge binding in een wijk, dorp of stad. Het Fonds voor Cultuurparticipatie wil daarom zoveel mogelijk mensen in Nederland stimuleren zelf deel te nemen aan culturele activiteiten.

Sinds 24 december heeft het Fonds voor Cultuurparticipatie de overgangsregelingen cultuureducatie en amateurkunst vervangen door de nieuwe Plusregeling Cultuurparticipatie. Voor die regeling is het fonds op zoek naar opvallende projecten die mensen aanzetten om actief deel te nemen aan culturele activiteiten op het gebied van kunst, erfgoed en media. Daarbij kan het gaan om culturele activiteiten waaraan mensen in hun vrije tijd deelnemen, om cultuureducatie, maar ook om projecten waarbij volkscultuur centraal staat. De Plusregeling Cultuurparticipatie is bedoeld voor amateurverenigingen en andere instellingen met een culturele doelstelling.

Heeft u een project in ontwikkeling waarvan u denkt dat het past bij de Plusregeling Cultuurparticipatie? Dan nodigt het fonds u van harte uit een aanvraag in te dienen. In dit artikel leest u waar u bij uw aanvraag op moet letten.

Waar moet een aanvraag voor de plusregeling aan voldoen?

Voor het toekennen van een projectsubsidie toetst het Fonds voor Cultuurparticipatie uw plan aan een aantal voorwaarden en criteria. Het gaat om de volgende algemene voorwaarden:

- Het project bevordert de participatie van mensen aan culturele activiteiten, het is een educatief cultuurproject of het project legt nieuwe verbindingen met volkscultuur. Een combinatie mag natuurlijk ook.

- Het project wordt uitgevoerd door een stichting of vereniging met een culturele doelstelling zonder winstoogmerk, of door een gemeentelijke dienst zoals een museum of stadsschouwburg.
- Het project mag plaatsvinden in het buitenland, mits het effect ervan een directe stimulans is voor culturele participatie in Nederland.

Plusregeling Cultuurparticipatie voor het meedoen aan culturele activiteiten, waaronder volkscultuur.

- De organisatie die een aanvraag doet, moet zijn gevestigd in het Koninkrijk der Nederlanden.
- Het project wordt gemonitord en geëvalueerd.
- De aanvrager zoekt meerdere financiers.
- De aanvraag wordt op uiterlijk 3 maanden voor de start van het project ingediend. Het begin van de repetities voor concerten of voorstellingen geldt als de start.
- Het project duurt maximaal 2 jaar.

Tekst en foto

Fonds voor Cultuurparticipatie

Als het project aan die voorwaarden voldoet, kunt u het indienen. Vervolgens wordt het door een commissie op de volgende criteria beoordeeld:

- Het project vergroot, verbreedt en ontwikkelt actieve deelname aan culturele activiteiten.
- Het project heeft een onderscheidend karakter. Het bestaat nog niet, maar probeert op een nieuwe manier mensen tot cultuurparticipatie aan te zetten.
- Het project is van bijzondere kwaliteit. Daarbij wordt gelet op een gedegen artistieke en/of inhoudelijke invulling, een organisatorisch plan dat haalbaar is, een redelijke begroting en naar hoe men de doelgroep wil bereiken.

In aanvulling op die criteria gelden er ook nog een aantal meer specifieke voorwaarden. Voor volkscultuur gaat het dan om:

- Het project bewerkstelligt een bredere bekendheid en (her)waardering voor volkscultuur.
- Er wordt bij de beoordeling gekeken naar de wijze waarop samenhang wordt gezocht tussen volkscultuur en de hedendaagse cultuur.
- Het gaat om een openbaar toegankelijke activiteit, waarbij mensen worden aangezet te participeren.

Voor amateurprojecten en cultuureducatieve projecten gelden weer andere voorwaarden. Die vindt u op de website van het fonds. Wilt u meer weten over de Plusregeling Cultuurparticipatie? Kijk dan op www.cultuurparticipatie.nl.

Josephine Lemmens
(secretaris Fonds voor
Cultuurparticipatie)

Josephine Lemmens (secretaris Fonds voor Cultuurparticipatie) over de nieuwe Plusregeling Cultuurparticipatie: 'Met de nieuwe Plusregeling hebben we meer geld voor projecten waarmee mensen actief aan cultuur kunnen doen. Bovendien komen nu niet langer alleen projecten op het gebied van de kunsten in aanmerking voor subsidie, maar ook op het gebied van erfgoed en media. Ook nieuw is de aandacht voor volkscultuur. We willen dat mensen weten wat volkscultuur is en er plezier aan beleven. De bestaande volkscultuur, zoals Sinterklaas en Carnaval, redt zich wel, maar juist de waarde en het belang van minder voordehandliggende tradities of gewoonten worden niet altijd onderkend. Juist die tradities kunnen bijdragen aan inzicht in en ontwikkeling van de hedendaagse cultuur. Zo zijn er landelijk verschillende initiatieven om met behulp van verhalen de lokale cultuur vast te leggen. Deze verhalen worden op film vastgelegd en juist daardoor bruikbaar om op uiteenlopende manieren te presenteren. Het zijn deze bijzondere vormen of de presentatie op verrassende plekken die ervoor zorgen dat het bij een grote doelgroep aanslaat.

Op het oog 'saai' oude ambachten komen daardoor bijvoorbeeld letterlijk tot leven. Tradities kunnen ook mensen verbinden. In Haarlem bijvoorbeeld werken professionele kunstenaars samen met wijkbewoners in het project de Verhalenkeuken. Zo krijgen mensen inzicht in onder andere hun eigen en elkaars (eet)gewoonten. Volkscultuur staat dichtbij mensen en bepaalt voor een groot deel hun identiteit. Alle mensen hebben tradities en gewoonten en zijn daarmee onlosmakelijk onderdeel van volkscultuur.'

Volkscultuurbeleid op provinciaal en lokaal niveau

Met de instelling van het nieuwe Fonds voor Cultuurparticipatie werd voor het eerst de volkscultuur genoemd als een belangrijk middel om de cultuurparticipatie te verhogen. Het Fonds geeft subsidies voor projecten die actieve kunst- en cultuurbeoefening bevorderen. Daarnaast is er een matchingsregeling voor gemeenten en provincies. Het Fonds bestaat sinds januari 2009 en is nog volop in ontwikkeling. Zo ook het beleid rondom volkscultuur. Hoog tijd dus voor een conferentie om de vinger aan de pols te houden. Hoe krijgt het volkscultuurbeleid tot nu toe vorm, op gemeentelijk, provinciaal en landelijk niveau? Wat is een goed volkscultuurproject? Zijn er knelpunten? Welke lessen zijn er te trekken voor de toekomst?

De conferentie in Utrecht over 'Volkscultuur en cultuurparticipatie: ervaringen uit de praktijk' werd georganiseerd door het Nederlands Centrum voor Volkscultuur, in nauwe samenwerking met de provincie Utrecht, die tevens optrad als gastvrouw door het monumentale Paushuize in het centrum van de stad als congreslocatie ter beschikking te stellen. Het programma van de dag was vastgesteld in samenspraak met het Fonds voor Cultuurparticipatie en met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten. De dag was allereerst bedoeld voor beleidsambtenaren, maar er waren ook heel wat mensen uit het volkscultuurveld op de dag afgekomen.

Afgesproken was dat de praktijkuitwisseling centraal zou staan, om zo van elkaars ervaringen te kunnen leren. Na enkele plenaire inleidingen in het ochtendprogramma, was er in het middagprogramma ruimte gemaakt voor drie werkgroepsessies, die twee keer gegeven werden. De deelnemers konden dus twee van de drie sessies volgen. Elke sessie werd geopend met twee of drie korte inleidingen uit de praktijk. De sessies waren gewijd aan de volgende onderwerpen: provinciaal beleid, gemeentelijk beleid en volkscultuurprojecten.

Grijp uw kansen!

In een uitvoerige lezing zette Ineke Strouken het nieuwe beleids-terrein helder en inzichtelijk uiteen. Volgens haar biedt de volkscultuur heel veel kansen voor cultuurparticipatie. Volkscultuur is immers van iedereen en volkscultuur heeft een grote achterban van vrijwilligers die het op de één of andere manier beoefenen. Strouken vertelde dat er jaarlijks rond de 6.000 organisaties zijn zich met aspecten van volkscultuur, structureel of ad-hoc, bezig houden. Daaronder rekent zij de onderzoekers en historische verenigingen, maar ook de organisaties voor erfgoedkunsten en ambachten, en de folklore- en levende geschiedenisgroepen. Een groeiende sector is het veld dat zich bezighoudt met het behoud van immaterieel erfgoed, een groep die zeker zal groeien zodra ook Nederland de UNESCO conventie over het immaterieel erfgoed gaat ratificeren.

Hoe kun je structuur geven aan een consistent beleid voor volkscultuur? Hoe kun je (nieuwe) doelgroepen op een actieve, vernieuwende manier met volkscultuur aan de slag laten gaan? Dat zijn de vragen waar het volgens Strouken om draait. Veel van de

Tekst

Nederlands Centrum voor Volkscultuur

Foto's

Nationale Beeldbank en Jan Stads

Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur maakt een onderscheid tussen 'levende' volkscultuur en volkscultuurbeoefening. Tussen tradities die in de praktijk van het dagelijks leven worden beleefd en tradities die op verschillende manieren worden gepresenteerd voor een publiek. Bijvoorbeeld een begrafenis en een optocht met rouwkoetsen uit verschillende tijden.

onderwerpen die zij in haar lezing behandelde kwamen in de rest van het programma steeds weer terug. Een veelgehoorde vraag is bijvoorbeeld: de overheid kan toch niet sinterklaasoptochten of carnavalsverenigingen gaan ondersteunen? Dat is toch levende volkscultuur, waar de overheid zich niet mee moet bemoeien? Een heel andere vraag is: heeft volkscultuur niet vooral een behoudende klank, en kun je er wel mee uit de voeten in een dynamische, snel veranderende wereld?

Ineke Strouken maakte een onderscheid tussen 'levende' volkscultuur en volkscultuurbeoefening. Volkscultuurbeoefening kan op heel veel verschillende manieren en is niet gebonden aan een speciale plek, zoals een museum, archief of muziekschool. Het kan net zo goed in een trein, park, supermarkt, ziekenhuis, kerk, disco of kermis. In de woorden van Strouken: 'Hierdoor vergroot je het aantal deelnemers en kun je nieuwe doelgroepen bereiken.' Volkscultuur komt bij de mensen thuis.

Het gaat er niet om volkscultuuruitingen zelf te ondersteunen. Het gaat er wel om die uitingen inzichtelijk te maken. Bijvoorbeeld: niet het gebruik om bij een geboorte een ooievaar in de tuin te

zetten moet ondersteund worden. Wel een project waarbij geboortegebruiken uit diverse tradities in kaart worden gebracht en inzichtelijk worden gemaakt voor een breed publiek. Volgens Strouken gaat het om het delen van tradities en kennis hierover. Volkscultuur is niet iets van vroeger, maar juist iets van nu. Zij kiest voor een toekomstgerichte benadering van volkscultuur, waarbij dynamiek niet minder belangrijk is dan continuïteit. Daarbij past het ook om projecten te verzinnen die op nieuwe manieren, een actieve, toekomstgerichte omgang met volkscultuur bevorderen. Ze noemt het wel essentieel om kennis te hebben van de historische achtergronden en hedendaagse betekenis. Bij volkscultuur gaat het om duiding en betekenisgeving.

De centrale doelstelling is: de cultuurparticipatie te verhogen. Projecten dienen er dus op gericht te zijn om op een zo gevarieerd mogelijke wijze uiteenlopende doelgroepen te bereiken. Zij pleit daarbij voor een combinatie van reflectief en actief, voor het samenbrengen van verschillende, liefst niet voor de hand liggende partners. Een benadering 'van onderop' biedt volgens Strouken de meeste kansen.

Goede projecten zijn volgens haar vernieuwend, maar moeten ook gericht zijn op verankering, op duurzaamheid. Dat hoeven geen grote projecten te zijn, maar het kunnen ook kleine initiatieven van onderop zijn, waar zij zelf vaak de voorkeur aan geeft.

Plusregeling Cultuurparticipatie

De projecten stonden centraal in de lezing van Josephine Lemmens, van het Fonds voor Cultuurparticipatie. Met ingang van 1 januari 2010 start het fonds de nieuwe Plusregeling Cultuurparticipatie, een landelijke projectregeling die los staat van de regelingen voor provincies en gemeenten. De plusregeling vervangt de

Verslag van het congres over Volkscultuur en Cultuurparticipatie op 5 november 2009 in Paushuize in Utrecht.

overgangsregelingen op het gebied van cultuureducatie en amateurkunst. Uitgangspunt van de Plusregeling is ontwikkeling van actieve cultuurparticipatie. Centraal staat het stimuleren van kwalitatief hoogstaande (experimentele) projecten op het gebied van kunst, erfgoed en nieuwe media voor amateurs, vrijwilligers, docenten, scholieren en liefhebbers. Voor de regeling is in 2010 €4,5 miljoen beschikbaar.

Op het moment van haar lezing was nog niet alles precies ingevuld. Duidelijk is wel, dat gekozen is voor één loket en voor één geïntegreerde regeling. Er komt dus niet een apart loket voor volkscultuurprojecten. Het leggen van nieuwe verbindingen staat op de voorgrond. En het gaat daarbij om het bevorderen van de actieve cultuurparticipatie via kwalitatief hoogstaande (experimentele) projecten. Projecten dienen er dus op gericht te zijn om mensen zelf actief aan cultuur te laten doen.

Uiteraard waren er in de zaal veel vragen. Wie mogen bijvoorbeeld allemaal projecten indienen bij het fonds? Komen bijvoorbeeld ook plaatselijke buurtverenigingen of andere particuliere initiatieven in aanmerking? Bij volkscultuur is toch vooral de *bottom up* benadering belangrijk? Is daar wel ruimte voor in de nieuwe regeling? Ook werd gevraagd naar het begrip 'kwaliteit'. Ligt dan niet vooral de nadruk op de *artistieke* kwaliteit en is dat wel een geschikt criterium om een volkscultuurproject mee te beoordelen? Tevens werd gevraagd naar de mogelijkheden voor de volkscultuur. Bij volkscultuur gaat het om een voor het beleid relatief nieuw veld, met een achterban die weinig ervaring heeft met het aanvragen van subsidies. Vergt dit niet specifieke aandacht ten opzichte van andere sectoren die hier wel veel ervaring mee hebben? Vanuit het beleid is er nog sterk de neiging om de volkscultuur slechts als een afgeleide te zien van de amateurkunst. Hoe kun je er voor zorgen dat de volkscultuur ook een eigen, herkenbare plek krijgt in het participatiebeleid?

Nieuw beleidsterrein

Dat voor veel beleidsambtenaren de volkscultuur inderdaad nog een betrekkelijk nieuw onderwerp is, bleek uit het middagprogramma. De uitvoering van het nieuwe beleid is vaak in handen gelegd van beleidsambtenaren die voorheen verantwoordelijk waren voor het Actieplan Cultuurbereik. Deze ambtenaren hebben veel ervaring met kunstprojecten en met amateurkunst. De volkscultuur is nieuw voor hen. Hoe moet je daar nu beleid op ontwikkelen?

Het middagprogramma werd geopend met een voordracht van de gedeputeerde voor cultuur in de provincie Utrecht, Anneke Raven, als de gastvrouw van deze conferentie. Zij omschrijft de volkscultuur als de cultuur van het dagelijks leven. Volkscultuur is belangrijk omdat het te maken heeft met culturele identiteit. In dat verband vroeg zij zich af: heeft de provincie Utrecht eigenlijk een eigen identiteit? Haar antwoord was: als provincie misschien niet. Of het moet zijn dat de Utrechtse identiteit ligt in de grote culturele diversiteit van deze in Nederland zo centraal gelegen provincie. Met haar cultuurbeleid zet de provincie vooral in op het bevorderen van de actieve deelname. De volkscultuur is daarbij belangrijk, maar daar is in de provincie geen apart beleidsplan

WieKentKunst organiseert elk jaar een weekend volkscultuur dat gedragen wordt door de inwoners van Moergestel. In 2009 werd het fietsen zegenen opnieuw ingevoerd.

voor gemaakt. Utrecht hoopt vooral op grensoverschrijdende koppelingen met andere deelterreinen, met name de amateurkunst en het erfgoed.

In de werkgroepsessie over Provinciaal Beleid werd het beleid van de provincie Utrecht nader uiteen gezet door cultuurambtenaar Geerte Wachter. Zij verkende het ingewikkelde spanningsveld tussen beleid en het spontane karakter van volkscultuur. Is het wel mogelijk om daar beleid op te ontwikkelen? Verder zou voor veel mensen de volkscultuur nog vooral een behoudende uitstraling hebben. In Utrecht leggen ze de nadruk op het dynamische karakter van cultuur. Wachter constateerde dat er in de provincie sprake is van heel veel volkscultuurinitiatieven, maar dat het veld erg versnipperd is. De provincie Utrecht streeft daarom naar krachtenbundeling, maar ook naar expertise vorming.

Utrecht kiest, net als het Fonds voor Cultuurparticipatie, voor een disciplineoverschrijdende benaderingswijze waarin de verschillende sectoren projectgewijs met elkaar samenwerken. Amateurkunst, cultuureducatie en volkscultuur krijgen niet afzonderlijk de aandacht. Ook hier stelt zich natuurlijk weer de vraag: hoe voorkom je dat in dat proces de volkscultuur niet wordt ondergesneeuwd door de andere sectoren die veel meer ervaring hebben in het subsidiecircuits? Geerte Wachter vertelde dat men in Utrecht werkt met cultuurscouts, die daar met name naar zullen kijken.

Bottom-up benadering

In andere provincies, zoals met name in de provincie Gelderland en Noord-Brabant, zijn, met steun van het Fonds voor Cultuurparticipatie mensen aangesteld, die zich specifiek met de volkscultuur bezighouden. In de sessie die gewijd was aan de volkscultuur-

projecten vertelden Marc Wingens (adjunct-directeur van Gelders Erfgoed) en Jette Janssen (consulente volkscultuur in Gelderland) over deze benaderingswijze. Ook in Gelderland is overigens veel aandacht voor discipline overschrijdende projecten. Er is bijvoorbeeld heel veel aandacht voor de relatie van volkscultuur met cultuurhistorie: historische verenigingen, landschappen, agrarische verenigingen, fanfares en monumenten. Volgens Wingens moet er een nieuwe dynamiek komen, waarbij de volkscultuur een goede insteek biedt. Hij constateerde daarbij wel een spanningsveld met de provincie die de neiging heeft cultuurparticipatie

teveel vanuit de amateurkunst te benaderen, waardoor de volkscultuur dreigt te worden ondergesneeuwd. Terwijl diezelfde volkscultuur volgens Marc Wingens juist zoveel kansen biedt!

In Gelderland zijn ze begonnen met het organiseren van een drietal expertmeetings onder de 800 culturele instellingen in de regio. In Gelderland vinden ze het heel belangrijk dat alles van onderop georganiseerd wordt: men kiest dus voor een *bottom-up* benadering om te zien waar behoefte aan is en welke verwachtingen er zijn. Ook wil men in Gelderland de vorming van nieuwe clusters en

In Zeeland heeft men er voor gekozen om de levende volkscultuur te promoten.

projecten stimuleren. Dat is ook de belangrijkste taak van het provinciale servicepunt voor volkscultuur: stimuleren, informeren en ondersteunen. Met de provincie is afgesproken dat er jaarlijks minimaal twee volkscultuurprojecten plaatsvinden. Momenteel loopt het project 'Mijn Gelderland'. Er wordt gewerkt aan een website www.mijngelderland.nl, die fungeert als platform, kennisnet en database, zowel voor instellingen en organisaties, als bijvoorbeeld voor families die op zoek zijn naar een leuk gezinsuitje.

Levende tradities

Ook in Zeeland doen ze veel aan volkscultuur, zo bleek uit de voordracht van Jack van Aspert en Dominique Blaha van de provincie Zeeland, daarbij aangevuld door Leo Adriaansen van de Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland. In Zeeland zijn ze gestart met een onderzoek, waaruit bleek dat in Zeeland ongeveer 6000 mensen actief zijn in de sector van de volkscultuur. Maar ook hier werd geconstateerd dat het veld erg versnipperd is. Clubs weten van elkaar niet waar ze mee bezig zijn. Wat is de rol van de provincies bij het bevorderen van de cultuurparticipatie? Zeeland vindt de levende volkscultuur een essentiële factor in de totale cultuur. Die culturele factor wil men versterken. Daarbij is altijd het uitgangspunt de levende volkscultuur, in al zijn dynamiek en veelkleurigheid, dus inclusief die van de nieuwe Zeeuwen.

In het onderzoek is ook gekeken naar welke knelpunten er waren. Drie punten die genoemd werden waren: de financiën, het ontbreken van geschikte opslag voor kleding, het motiveren van nieuwe leden. Geconstateerd werd dat de actieve mensen in de sector vooral uit 50-plussers bestaat, ook al zijn er uitzonderingen, zoals bijvoorbeeld het ringrijden dat met name bij jongeren erg populair is. Hoe kun je dat allemaal ondersteunen?

In Zeeland wordt veel aandacht besteed aan promotie. In het kader van het landelijke Jaar van de Tradities is bijvoorbeeld een postercampagne gestart met slogans als 'Zeeland houdt de tradities hoog' en 'In Zeeland borduurt men voort op tradities'. In Zeeland zet men vooral in op het actualiseren van tradities.

Volkscultuur biedt aantrekkelijke uitgangspunten omdat het aansluit bij identiteit. Dat biedt ook goede mogelijkheden. Zoals in de

provincie Noord-Brabant waar men het heden als uitgangspunt neemt en aansluiting vindt bij jongeren door op zoek te gaan naar groeps- en jongerenculturen. Wat is voor deze jongeren van betekenis? Je moet voor elkaar krijgen dat volkscultuur ontgaan wordt van zijn mogelijk nog wat behoudende uitstraling.

Voor de bewoners

Volkscultuur kan op verschillende plekken verschillende betekenissen hebben. Dat bleek uit de sessie over gemeentelijk beleid, met inleidingen van Stella van Gent (senior beleidsmedewerker cultuur van de gemeente Leeuwarden) en Diane Scheenstra (beleidsmedewerker cultuur van de gemeente Den Haag).

Volkscultuur biedt grote mogelijkheden om een breed publiek aan te spreken.

Alleen al het schaalverschil is immens. Leeuwarden beschikt over een cultuurbudget van in totaal 12 miljoen, waarvan twee ton gereserveerd is voor cultuurparticipatie en daar binnen weer 30.000 euro voor volkscultuurprojecten. Het cultuurbudget van de gemeente Den Haag is in totaal 58 miljoen, waarvan één ton gereserveerd is voor volkscultuur. En dan hebben we het nog niet eens over de vele nationale instellingen die Den Haag in huis heeft, van grote musea tot hogescholen voor uiteenlopende vormen van kunst- en cultuuronderwijs. Leeuwarden heeft helemaal geen kunstacademie, maar wel heel veel amateurs.

Ook de beleving van de (volks-) cultuur is totaal verschillend. Van Gent omschreef Leeuwarden als een kleine compacte stad, met een sterk ontwikkelde culturele identiteit – iets dat deze stad gemeen heeft met Friesland in het algemeen, een gezamenlijk gedeelde Friese taal en cultuur. Den Haag daarentegen is een multiculturele stad, met vele verschillende etniciteiten. In Den Haag kun je niet uit de voeten met een traditionele, behoudende invulling van volkscultuur.

Opmerkelijk in beide verhalen was, dat beide steden moeite hadden om hun budget voor volkscultuur uitgegeven te krijgen. In Leeuwarden was het probleem dat er te weinig aanvragen waren. Stella van Gent ziet het als een communicatieprobleem, misschien wel als een kloof tussen veld en beleid. De benadering was teveel *top-down* geweest, terwijl je bij een onderwerp als volkscultuur juist *bottom-up* zou moeten beginnen.

In Den Haag hebben ze uiteindelijk, aansluitend bij het multiculturele karakter van de stad, gekozen voor een *community art* achtige benaderingswijze. Zij hebben het Haagse Kosmopolis opdracht gegeven om een meerjarenplan te maken. Hier proberen ze de kloof tussen veld en beleid dus op te lossen door een professionele makelaar als tussenpersoon in te schakelen. Besloten is om een professionele filmmaker in één van de Haagse krachtwijken te laten filmen, en daarvoor samen met de bewoners een scenario te schrijven. Het gaat er om een maatschappelijk nuttig product te maken, waar de bewoners zelf ook iets aan hebben. Het gaat er per slot van rekening om de lokale cultuurparticipatie te bevorderen. Het betrekken van professionals werd tegelijk ook wel als een probleem gezien. Film is een duur medium en het cultuurbudget zou toch vooral ten goede moeten komen aan de bewoners. Dat betekent: niet al het geld mag naar een dure regisseur gaan.

Kloof tussen beleid en veld

Ook in de sessie over volkscultuurprojecten werd een kloof geconstateerd tussen beleid en veld. Hennie van Schooten vertelde over de Stichting WieKentKunst die jaarlijks in het Brabantse Moergestel een volkscultuurevenement organiseert. In 2009 koos men als thema: tradities. Het evenement wordt gedragen door de bevolking. Jaarlijks doen er zo'n 500 deelnemers mee en komen er ruim 5000 mensen op af. Maar het feest kost ook geld: tussen de 10.000 en 15.000 euro. Daarvoor kreeg WieKentKunst subsidie van de Rabobank en van de gemeente Oisterwijk, Maar niet van de provincie, die de subsidieaanvraag afwees met als reden 'dat het een leuke dorpsactiviteit was'.

Haar verhaal vond steun bij anderen. Iemand uit het veld constateerde: 'Kleine projecten met een kleine begroting zijn voor een provincie niet interessant'. Daar komt nog iets anders bij. In de

sessie over gemeentebeleid sprak iemand in dit verband over 'de ziekte van ambtenaren en beleid' dat een project 'vernieuwend' of 'innovatief' moet zijn. Stella van Gent noemde het plaatselijke barok ensemble in Leeuwarden. Die vraag je toch ook niet om nu eens, in het kader van de vernieuwing, wat meer popmuziek op het repertoire te nemen.

In Leeuwarden heeft men te maken met een sterke Friese cultuur en taal. Er is zelfs een hoofdoek gemaakt van de Friese vlag.

Den Haag is een multiculturele stad waarin de volkscultuur vanuit verschillende culturele roots wordt beleefd, zoals jaarlijks het Chinees Nieuwjaar.

De les van dit alles is dat beleidsmakers moeten uitkijken om niet onbewust allerlei drempels op te werpen, die het moeilijk maken om vanuit de basis goede volkscultuurprojecten in te dienen. Zoals het stellen van een kwaliteitseis, die slechts alleen in artistieke zin wordt ingevuld.

Uiteraard moeten beleidsmakers altijd een afweging maken. Ook als een project aan alle criteria voldoet, wil niet zeggen dat je automatisch recht hebt op subsidie. Maar dat de volkscultuur daarbij extra aandacht behoeft, mede ook vanwege de relatieve onbekendheid van de meeste beleidsambtenaren met dit voor hen nieuwe terrein en nieuw veld is toch ook wel duidelijk.

Extra aandacht noodzakelijk

Volkscultuur staat heel dicht bij mensen en biedt grote mogelijkheden om een breed publiek aan te spreken. Dat wil niet zeggen dat alles gesubsidieerd moet worden. Maar het vergt wel specifieke aandacht van de beleidsmakers zodat het geld ook echt

besteed wordt aan een actieve bevordering van de cultuurparticipatie van de mensen zelf, waarbij een *bottom-up* benadering essentieel is. Niet altijd kiezen voor prestigieuze grootschalige projecten, maar ook voor bijzondere projecten die uit de samenleving zelf komen opborrelen. Het maakt het niet altijd eenvoudig voor beleidsambtenaren. Gezien de geconstateerde kloof hebben ze misschien hulp nodig van anderen om die leuke en interessante projecten te vinden, bijvoorbeeld van cultuurscouts of speciale volkscultuurconsulenten of deskundigen. Maar het kan wel heel bijzondere resultaten opleveren.

Op de dag zelf bleek het samenbrengen van beleid en veld heel vruchtbaar. Te vaak gaat het nog om twee volledig gescheiden circuits, met slechts een zeer gebrekkige kennis van elkaar over en weer. Zoals één van de inleiders het formuleerde: 'Ik heb veel gehoord en ik ga met veel meer ideeën naar huis dan dat ik hier naar toe kwam.' ▶

Met dank aan de Provincie Utrecht

Grijp uw kansen!

Op 5 november 2009 organiseerde het Nederlands Centrum voor Volkscultuur samen met de provincie Utrecht in het Paushuis in Utrecht het congres 'Volkscultuur en cultuurparticipatie: ervaringen uit de praktijk'. De inleidende lezing werd verzorgd door Ineke Strouken, directeur van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur, de instelling die een goede kijk heeft op de praktijk van de volkscultuur.

Tekst

Ineke Strouken

Foto's

Nationale Beeldbank en Jan Stads

Op de Etsstoeldag in Anloo wordt een zeventiende-eeuwse rechtspraak nagespeeld.

Met de instelling van het Fonds voor Cultuurparticipatie wordt volkscultuur voor het eerst genoemd als belangrijk middel om cultuurparticipatie te bevorderen. Inmiddels hebben de provincies en grote gemeenten hun plannen ingediend, waarbij ze ook hebben moeten nadenken over wat ze met volkscultuur willen. Wij merken dat veel beleidsambtenaren het nog onwennig vinden om het nieuwe beleidsveld volkscultuur vorm te geven. Wij hebben veel vragen gehad over: 'Wat is volkscultuur?' en 'Hoe kun je het inzetten om cultuurparticipatie te bevorderen?' 'Welke projecten moet wij ondersteunen?' Wij hebben ook veel opmerkingen gehad als: 'Wij kunnen toch niet alle carnavalsverenigingen of sinterklaasoptochten gaan subsidiëren?' en 'Wat is het verschil tussen amateurkunst en volkscultuur?' Omdat veel beleidsmedewerkers in de periode hiervoor actief waren in het Actieplan Cultuurbereik en vooral uit de hoek van de amateurkunst komen, bestaat de neiging om volkscultuur te zien als een afgeleide van amateurkunst en/of cultuureducatie.

Volkscultuur is alledaagse cultuur

Het doel van deze dag is om ervaringen uit te wisselen en om volkscultuur neer te zetten als een zelfstandig beleidsterrein, met als centrale vraag:

- Hoe kun je structuur geven aan een consistent beleid voor volkscultuur?
- Hoe kun je (nieuwe) doelgroepen op een actieve, vernieuwende manier met volkscultuur aan de slag laten gaan?

Volkscultuur als kans voor cultuurparticipatie

Het gaat er in dit geval dus niet om dat bepaalde volksculturele uitingen gestuurd of behouden moeten worden (zoals verdwijnende vrijersmarkten), maar het gaat over: het bevorderen van cultuurparticipatie met de volkscultuur als insteek. Het gaat er om organisaties en bevolkingsgroepen te stimuleren om op een goede manier met volkscultuur activiteiten te organiseren die de participatie aan cultuur bevorderen. Ook als je de project-

uitvoering over laat aan professionals (erfgoed- of kunstinstellingen) dan moet altijd de insteek zijn: hoe kun je (nieuwe) groepen mobiliseren en hoe kun je uiteenlopende groepen uit de samenleving samen brengen en laten deelnemen aan cultuur?

Met deze dag willen wij beleidsmedewerkers handvaten bieden om op een creatieve manier beleid te ontwikkelen voor volkscultuur. Volkscultuur biedt veel kansen voor cultuurparticipatie. Grijp die kansen!

Volkscultuur verbindt heden en verleden met elkaar

Allereerst: volkscultuur is niet iets van alleen vroeger. Het is een misverstand dat volkscultuur een kant en klaar pakketje overgeleverde waarden en gebruiken uit het verleden is. Volkscultuur moet je actiever formuleren. Het is de culturele bagage – de gewoonten, gebruiken, tradities en rituelen, ervaringen en herinneringen – die iedereen van thuis uit heeft meegereggen en tekens weer aanpast aan de tijd en de omstandigheden. Het houdt zowel continuïteit en verandering in zich.

Daarom definiëren wij het als volgt: Volkscultuur is levende dynamische cultuur, die tot uiting komt in sociale praktijken en rituelen, maar ook in sommige kunstzinnige uitingen. Volkscultuur kan omschreven worden als de cultuur van het dagelijks leven, die verwijst naar culturele identiteit.'

Het gaat dus om levende, dynamische cultuur, waarin de culturele identiteit weerspiegeld wordt. Volkscultuur heeft dus een band met het verleden, maar wordt tegelijk ook steeds weer aan gepast aan de veranderende omstandigheden in een veranderende wereld. In die zin moet volkscultuur steeds weer opnieuw 'eigen' worden gemaakt. Dat is een actief proces.

Vershil tussen volkscultuur en (amateur)kunst

Volkskunst of erfgoedkunst is kunst die samenhangt met de eigen culturele identiteit en waarin de culturele roots zichtbaar zijn. In de brede antropologische definitie van cultuur is cultuur breder dan alleen kunst. Maar ook kunst hoort natuurlijk bij cultuur. Daar waar kunst in de vrije tijd wordt beoefend, zou je het amateur-

kunst kunnen noemen. Ook volkskunst wordt vaak in de vrije tijd beoefend. In die zin kan volkskunst ook amateurkunst zijn.

Maar of het al of niet in de vrije tijd beoefend wordt, is niet een onderscheidingscriterium als je het hebt over volkscultuur. Belangrijk is de reden waarom mensen deze kunstvorm beoefenen en die reden is dat volkscultuur beoefend wordt omdat het gaat om kunst die samenhangt met de eigen culturele roots. In het Engelse taalgebied wordt daarom wel gesproken van 'heritage art' of erfgoedkunst. Het is kunst waarin erfgoed doorklinkt en kunst die te maken heeft met de culturele roots.

Het actieve proces van het steeds weer eigen maken van de cultuur van vorige generaties, moet op een creatieve manier worden vorm gegeven. In de presentatiefase zou kunst een rol kunnen spelen. Maar volkscultuur is veel meer dan alleen een inspiratiebron voor kunst.

Volkscultuur en cultuurparticipatie?

Wat voor kansen biedt volkscultuur aan cultuurparticipatie?

1. Volkscultuur is van iedereen. Het gaat over gewone alledaagse dingen, die voor iedereen herkenbaar zijn. Ook als je uit verschillende culturen komt. Iedereen begrijpt waar je het over hebt en je kunt er ook iedereen enthousiast voor maken. Volkscultuur staat heel dicht bij mensen.
2. Volkscultuurbeoefening kan bij de mensen thuis. Met volkscultuur bezig zijn hoeft niet in een museum, archief of muziekschool. Het kan net zo goed in een trein, park, supermarkt, ziekenhuis, kerk, disco of kermis. Hierdoor vergroot je het aantal deelnemers en kun je nieuwe doelgroepen bereiken. Zelf hebben wij veel ervaring met volkscultuur op de kermis en op één kermis heb je al gauw 150.000 bezoekers op je tentoonstelling of festival. Ook veel mensen die van zijn leven niet in een museum komen.
3. Volkscultuur stimuleert sociale cohesie. Vorig jaar hebben wij het boekje *Sinterklaas op de Schaats* uitgegeven, waarin bekende Nederlanders vertellen over hun volkscultuur en tradities. Eén van de geïnterviewden zei: 'tradities dat zijn wij',

Een goed volkscultuurproject is altijd gebaseerd op kennis.

tradities beleef je samen. Door tradities voel je je met elkaar verbonden. Daar zit meteen ook een valkuil in: als je het hebt over 'wij', dan kan dat ook uitsluiten. Wij zijn daar altijd heel alert op. Daarom focussen wij ons op het delen van tradities en kennis hierover. Als je begrijpt waarom je dingen denkt en doet vanuit traditie – en als je de achtergrondverhalen kent – en je deelt dat met anderen, dan ontstaat er begrip en kweek je respect. Dan begrijp je ook waarom de een zus doet en de andere zo. Kennis delen is daarom voor ons een belangrijk uitgangspunt bij volkscultuurprojecten.

4. Volkscultuur is herkenbaar voor iedereen. In Nederland zijn in elke gemeente organisaties op het terrein van volkscultuur actief. Daarbij maken wij wel altijd een onderscheid tussen 'levende' volkscultuur en volkscultuurbeoefening. Tussen een ooievaar in de tuin zetten als een kindje geboren is en een project over geboortegebruiken.
5. Volkscultuur gaat uit van culturele diversiteit. Levende volkscultuur gaat over al die tradities en rituelen die Nederland rijk is. In het Jaar van de Tradities hebben wij de nationale, regionale en lokale tradities en rituelen in kaart gebracht, ook van mensen die hier nog niet generaties lang wonen, en dan zie je pas hoeveel verschillende tradities in Nederland beleefd worden, ook in onze moderne snelle tijd. Die grote culturele diversiteit zorgt voor een grote behoefte aan duiding. Mensen willen weten waar gewoonten vandaan komen.

6. Volkscultuur heeft een grote achterban. Wij maken onderscheid tussen 'levende' volkscultuur en volkscultuurbeoefening. Onder volkscultuurbeoefening verstaan wij de mensen die reflectief of actief met volkscultuur bezig zijn. De grote schare van enthousiastelingen is ook voor de overheid interessant. Die grote achterban zie ik nog niet goed terug in het beleid. Er zijn jaarlijks rond de 6.000 organisaties met aspecten van volkscultuur bezig, structureel of ad-hoc. Er zijn dus veel vrijwilligers mee gemoeid en ook een heel groot publiek.

Goede volkscultuurprojecten geven inzicht in elkaars culturele roots.

Onder de beoefenaars rekenen wij onder meer de onderzoekers en historische verenigingen, maar ook de organisaties voor erfgoedkunsten en ambachten, en de folklore- en levende geschiedenis groepen. Deze laatste groep is een interessante doelgroep, omdat het onderwijs en toerisme hier in geïnteresseerd is en omdat de derde en vierde generatie nieuwe Nederlanders op deze manier hun eigen cultuur probeert vast te houden. Een groeiende sector is ook het veld dat zich met het behoud van immaterieel erfgoed bezig houdt. Als Nederland de UNESCO conventie immaterieel erfgoed heeft ondertekend, zal deze doelgroep hard groeien. Maak gebruik van deze achterban. Het is een bescheiden achterban, die gewend is met weinig middelen veel te doen en veel mensen te bereiken, maar daar zit heel veel kennis en ervaring. Geef hen ook de kans om te groeien.

Mijn streven is om deze bestaande achterban in contact te brengen en samen te laten werken met de 'nieuwe' deelnemers. Ik denk dat dat heel bevruchtend zal werken.

Beleidskaders

De breedte van volkscultuur en de vele manieren waarop met volkscultuur wordt omgegaan, maken het moeilijk voor beleids-

makers. Tegelijkertijd biedt het een kans. Als je die kans grijpt, en even door de zure appel heen bijt, dan kan het heel wat toevoegen aan het cultuurbeleid. Het is alleen even een proces van richting zoeken. Beleidsmakers hebben behoefte aan kaders:

1. Allereerst gaat het om bijzondere manieren om volkscultuur inzichtelijk te maken. Ik gebruik liever het woord 'bijzonder' in plaats van 'innovatief', omdat het vaak de hele eenvoudige, herkenbare invalshoeken zijn die het meeste succes hebben. Bij volkscultuur worden de tradities van de verschillende bevolkingsgroepen als uitgangspunt genomen. Voor elke gemeente ligt dat weer anders. In Nijverdal is een geheel andere culturele gevarieerdheid dan in de wijk Lombok in Utrecht bijvoorbeeld. Bij beleid maken moet goed gekeken worden hoe de volkscultuur in de gemeente er uit ziet en hoe daar inzicht in gegeven kan worden.
2. Projecten moeten gericht zijn op nieuwe manieren, die een toekomstgerichte omgang met volkscultuur bevorderen. Het is dus niet alleen een nostalgisch terug kijken, maar ook nadenken over het doorgeven aan volgende generaties. In projecten moet tot uiting komen dat volkscultuur een actief proces is, een steeds weer opnieuw eigen maken van de culturele bagage. Maar niet alleen de volkscultuur is dynamisch, maar ook de manier waarop wij daar mee omgaan. Het gaat dus om een zoektocht om manieren te vinden waarop je de omgang met, of de beleving van volkscultuur, kunt bevorderen en toekomst kunt geven. Bijvoorbeeld in nieuwe wijken ontstaan vaak projecten waar eerst gekeken wordt naar de tradities die de nieuwe bewoners hebben meegekregen, om vervolgens te kijken welke tradities men in die wijk kan introduceren.
3. Het is van essentieel belang om kennis te hebben van de historische achtergronden van volkscultuur en de betekenis die het voor mensen heeft. Dit kan ik niet genoeg benadrukken. Dat is de essentie van volkscultuur en je mist anders de diepgang. Het gaat bij volkscultuur immers om duiding en betekenisgeving.
4. Daar waar het gaat om de cultuurparticipatie te verhogen, moeten bijzondere projecten worden geformuleerd om op een zo

gevarieerd mogelijke wijze uiteenlopende doelgroepen te bereiken. Cultuurparticipatie wil immers mensen bereiken, actief laten meedoen en er bij betrekken.

Samengevat gaat het dus om:

- inzicht geven in volkscultuur
- kennis opbouwen van de historische achtergronden
- nieuwe manieren vinden om er mee om te gaan
- nieuwe manieren vinden om uiteenlopende doelgroepen te bereiken

Goede projecten

Waar letten wij als Nederlands Centrum voor Volkscultuur op als wij projecten ondersteunen?

1. Het moet natuurlijk gaan over volkscultuur. Vaak is de insteek tradities en rituelen of de vormgeving van het dagelijks leven. Bij volkscultuur gaat men meestal uit van het heden en kijkt van daaruit terug naar het verleden. Context, betekenis en toe-eigening zijn sleutelwoorden. Natuurlijk moet er ook nagedacht zijn over doelstelling, doelgroep, marketing, publiciteit en evaluatie.
2. Mensen kunnen natuurlijk gewoon onderzoek doen naar één aspect van volkscultuur en daar een artikel over schrijven. Daar is niets mis mee. Maar wij stimuleren altijd een combinatie van reflectief en actief, van onderzoek en actieve beoefening.
3. Volkscultuurparticipatie houdt een actieve betrokkenheid in. Volkscultuur mist zijn doel als je het over de hoofden heen organiseert. Bij het Jaar van de Tradities is heel goed te zien dat een 'van onderop' werkwijze het beste is. Mensen bedenken en organiseren het zelf. Er is zoveel meerwaarde als het vanuit de deelnemers zelf komt. Het is veel duurzamer, want het wordt hún project, zij doen het samen. Als je het hebt over cultuurparticipatie dan moet je vooral ook letten op die 'van onderop' benadering.
4. Wij stimuleren altijd samenwerking tussen verschillende – het liefst niet voor de hand liggende – partners. Volkscultuur

Touwslaan is een oud ambacht dat door vrijwilligers in herinnering wordt gehouden.

Hier speelt het doorgeven van kennis van generatie naar generatie een grote rol.

gaat over dingen die in de maatschappij leven. Dus kun je projecten goed koppelen aan andere maatschappelijke organisaties en initiatieven.

5. Volkscultuur kan dichtbij huis beoefend worden. De meest alledaagse locaties worden daardoor verrassende plekken.
6. Wij streven naar innovatieve, vernieuwende projecten, maar die moet je als volkscultuur anders definiëren. Wij spreken liever over 'bijzondere' projecten. Projecten waarbij de grenzen verlegd worden (en waardoor de deelnemers zelf ook groeien).
7. Projecten moeten een goede verankering krijgen en duurzaam zijn. Dat kan door de methodiek overdraagzaam te maken, de opgedane kennis door te geven aan volgende generaties of op te slaan in een archief, of door een blijvend project te ontwikkelen.

Tot slot

Cultuurparticipatie heeft het streven om alle mensen met cultuur in aanraking te brengen. Waar kun je dat beter mee bereiken dan met volkscultuur, dat voor iedereen herkenbaar is.

Ik hoop dat subsidiegevers niet alleen oog hebben voor de grote projecten. Steun niet alleen prestigieuze projecten, maar geef ook een kans aan initiatieven van onderop. ▶

Over het waarderen van erfgoed

Toen de uitnodiging voor de werkconferentie over *De techniek van het waarderen* van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed bij mij binnenkwam, had ik even iets van 'Daar heb ik helemaal geen verstand van'. Maar het was vooral het woordje 'techniek' dat die reactie veroorzaakte, 'techniek' heeft voor mij altijd de betekenis van 'moeilijk' en 'specialistisch'. In tweede instantie dacht ik echter ook: 'hoezo waarderen, ongewaardeerd erfgoed is geen erfgoed'. Erfgoed is uiteindelijk erfgoed omdat het gewaardeerd wordt.

Tekst

Frans Schouten

Maar op zo'n bijeenkomst met deskundigen uit de archieven, de archeologie, het roerend erfgoed en het gebouwd erfgoed, het immaterieel erfgoed en het landschap, lijkt het allemaal wat complexer te zijn. Vooral als je gewend bent om vanuit het immaterieel erfgoed sterk te denken aan erfgoed dat door mensen in gemeenschappen in stand wordt gehouden vanuit een sterke band met tradities en lokale of regionale identiteiten.

Waardering of waarderen

Het is merkwaardig te bemerken dat waardering door het publiek, dat zo centraal staat bij de volkscultuur, bijna een marginaal verschijnsel is voor de andere erfgoedcollega's. Daar wordt de discussie niet gevoerd over de waardering van het erfgoed, maar over het waarderen van het erfgoed. Het scheelt maar een paar letters, maar die onderstrepen een wereld van verschil. Het discours in de wereld van de archieven, de archeologie en het roerend en onroerend erfgoed gaat vooral over welke criteria we kunnen gebruiken om vast te stellen of iets van waarde is. Feitelijk gaat het daarbij om de vraag of er vaste criteria te formuleren zijn, het liefst zo universeel mogelijk, om te bepalen wat er wel en niet voor het nageslacht bewaard en behouden moet blijven.

Die vraag is uiteraard al moeilijk te beantwoorden binnen één discipline, laat staan als je dat voor alle erfgoed disciplines wilt gaan doen. Het wordt nog moeilijker wanneer je merkt dat veelgebruikte woorden niet dezelfde begrippen dekken in de

verschillende disciplines. Zo blijkt het woord 'authentiek' in de archieven te betekenen dat het onomstotelijk vaststaat dat die brief door die persoon is geschreven, terwijl 'authentiek' in musea betekent dat het voorwerp echt is en geen namaak, hoewel er ook oude imitaties kunnen zijn die ook het predikaat 'authentiek'

Erfgoed kan alleen bestaan als er een draagvlak voor is.

kunnen krijgen. Terwijl anderen het begrip weer gebruiken voor de manier waarop het voorwerp, of het gebouw, of de traditie wordt beleefd. Kortom, het was bij tijd en wijle een interessante spraakverwarring van bijkans bijbelse proporties.

Waarde wordt toegekend

Uiteindelijk zijn er natuurlijk geen universele criteria waar al het erfgoed op getoetst kan worden om haar waarde te meten. Als de organisatoren van de dag hun kennis van Kant's *Kritik der Urteilskraft* wat hadden opgepoetst, dan hadden ze kunnen weten dat deze al in 1790 aantoonde dat schoonheid nooit een attribuut van een object kan zijn, maar er van buitenaf, door een waarnemer wordt opgeplakt. Het lijkt erop dat vooral kunsthistorici veel moeite met Kant hebben. Zo heet het handboek van Gombrich,

één van hun coryfeeën, dan ook *Eeuwige Schoonheid* en dat is nogal een uitspraak. In feite zeg je daarmee dat de beleving van schoonheid of een aangeboren eigenschap van de mens is, of dat het een van God verkregen onderscheidingsvermogen is. De geschiedenis toont echter aan dat de beleving van schoonheid niet voor alle mensen en voor alle tijden identiek is.

Archeologen maken het zich niet zo moeilijk, die erkennen simpelweg dat waarde niet *is*, maar alleen kan worden toegekend. Daarbij is de hoeveelheid informatie die een opgravingsplek kan opleveren voor onze kennis van het verleden van groter belang

Bij erfgoed zonder draagvlak kun je spreken van relictten uit het verleden, maar niet over erfgoed.

dan de voorwerpen zelf. Daarom zijn archeologen vaak ook minder geïnteresseerd in potten met goud die soms opduiken, die mogen dan 'waardevol' zijn in geldelijke zin, maar zijn vaak 'waardeloos' in informatieve zin.

Rol van deskundige

Wat vooral opviel op deze werkconferentie was het grote accent op de deskundige als de hoeder van het erfgoed. Het is de expert die de aan het erfgoed 'toegekende waarde moet expliciteren om richting te geven aan behoud, ontwikkeling en gebruik en om maatschappelijk draagvlak voor het erfgoed te laten ontstaan'. Terwijl je toch zou denken dat erfgoed per definitie datgene is wat door (groepen in) de samenleving de moeite waard gevonden wordt om te behouden en dus erfgoed alleen kan bestaan omdat er een draagvlak voor is. Erfgoed zonder draagvlak is zeker vanuit de volkscultuur ondenkbaar. Zonder draagvlak kan je alleen spreken van relictten uit het verleden, maar niet over erfgoed.

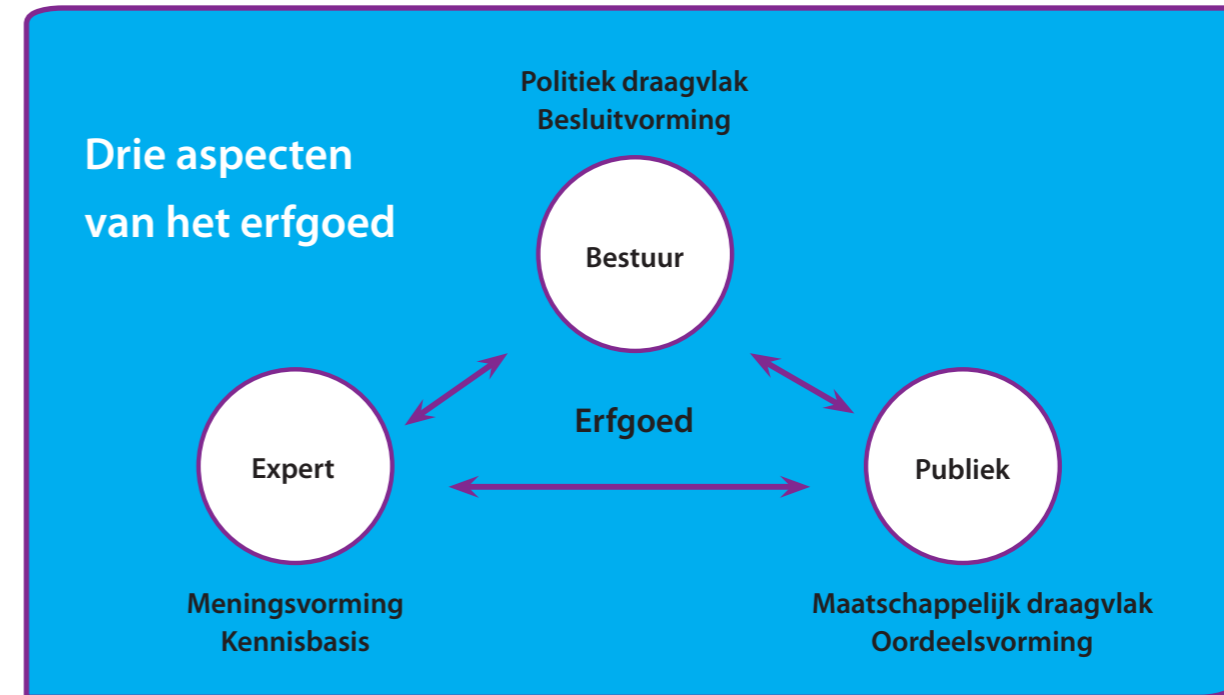
Door het gebruik van het begrip 'erfgoed' is de waardering ervan een gegeven. Dit inzicht werd echter niet door iedereen op de bijeenkomst gedeeld, de dagvoorzitter prof. Frans Grijzenhout liet zich ontvallen dat het gebruik van het begrip erfgoed feitelijk de doodsverklaring van een fenomeen is, hij had dat wat genuanceerder mogen uitdrukken.

Eén van de acht stellingen die een rol speelde in de discussie was dat de rol van de experts 'is het doen van geobjectiveerde, beargumenteerde en verifieerbare uitspraken over de waarde van erfgoed' op basis van de 'kennis, kunde en ervaring' van de deskundige. Deze waardering moet dan een 'transparante manier van waarderen' bevorderen die de samenleving inzicht verschaft in het waarderingsproces van de experts. Bijna als een nagedachte is er dan nog een zinnetje in de stellingen dat het perspectief van de expert en de leek elkaar kunnen aanvullen. Vanuit de experts gezien is er geen twijfel over de vraag 'Wie is de chef'. Ik had gedacht dat we verder waren met de democratisering van het begrip 'erfgoed', maar die misvatting is uiteraard voor eigen rekening.

De meest intrigerende stelling op de conferentie was de laatste: 'Waarde-uitspraken dienen onafhankelijk van besluitvorming te worden gedaan'. Zo'n uitspraak geeft stof tot nadenken, wat wordt hier bedoeld? Kun je de stelling ook omdraaien? Besluitvorming dient onafhankelijk van waarde-uitspraken gedaan te worden; een volstrekt betekenisloze stelling, want niemand neemt besluiten zonder een waarde oordeel. Als in dat besluit de waarde van het erfgoed niet tot uitdrukking komt, dan komt dat omdat er kennelijk hogere waarden zijn die tot een andere besluitvorming leiden. Met deze stelling geven de erfgoed deskundigen waarschijnlijk aan dat ze niet op de stoel van de politiek moeten gaan zitten en dat is maar verstandig ook.

Ronedans van drie spelers

Het beoogde debat over het waarderen van het erfgoed werd in feite gehinderd doordat men zich onvoldoende heeft gerealiseerd dat het discours zich rond drie kristallisatiepunten voltrekt. Er vond in feite een voortdurende dialoog plaats tussen het openbaar bestuur, het publiek (of zo u wilt: de gemeenschap) en

de wetenschappelijke wereld. Er vindt een voortdurende uitwisseling plaats tussen wetenschappelijke kennis, maatschappelijk draagvlak en de politiek vertaling daarvan in besluitvorming. In restrictieve zin met wet- en regelgeving die beperkingen oplegt en in positieve zin sturend en stimulerend door middel van subsidies.

Deze drie spelers zijn in een voortdurende rondedans om het verleden verward, niemand heeft daarin het primaat, ieder wel een eigen rol. De teneur van de werkconferentie van de Rijksdienst Cultureel Erfgoed was toch een beetje dat de deskundigen de boventoon dienen te voeren in de discussie en dat bestuur en publiek gecommiteerd, dan wel mede-betrokken moeten worden. Dat is een gevaarlijk standpunt, want dan is de deskundige ook gehouden om een antwoord te formuleren op de uitdaging die Herman Pleij ons voorzette in zijn slotbetog van de studiedag. Namelijk dat 'het ook de moeite waard is om vast te leggen wat je niet de moeite waard vindt om te bewaren voor het nage-

slacht, wellicht vinden ze dat over 500 jaar wel veel interessanter dan wat je nu voor ze geselecteerd hebt'.

Dynamisch erfgoed

Wat we als erfgoed beschouwen is voortdurend aan verandering onderhevig, al komt er wellicht meer bij dan er af gaat. De archieven worstelen al veel langer met dat probleem en daar heeft men zich gerealiseerd dat 'het onmogelijk is om op een zinvolle manier het begrip erfgoed te gebruiken op het moment dat een archief wordt gevormd'. Dat kan alleen achteraf gebeuren als er enige tijd overheen is gegaan en die tijd ligt in de Archiefwet vast. Maar dat wettelijke kader lost het probleem niet op, want er zullen toch keuzes moeten worden gemaakt. Dat doet de archivaris naar eer en geweten, maar altijd wel op basis van de inzichten die in die tijdsperiode gelden. Inzichten, die net als het begrip 'schoonheid' geen eeuwigheidswaarde hebben. Met die onvolmaaktheid zullen we moeten leven in erfgoedland, het verleden is nooit af. ▀

Een jaar lang Volkscultuur Magazine voor maar € 22,- !

Wilt u op de hoogte blijven van de ontwikkelingen op het gebied van volkscultuur en immaterieel erfgoed? Neem dan een abonnement op Volkscultuur Magazine.

Word nu abonnee en ontvang een welkomstgeschenk cadeau.

Stuur onderstaande bon naar: Nederlands Centrum voor Volkscultuur, Postbus 13113, 3507 LC Utrecht (tel: 030-2760244, email: ncv@volkscultuur.nl).

Ja, ik neem tot wederopzegging een jaarabonnement op Volkscultuur Magazine.

Naam: _____

Instelling: _____

Straat: _____

Postcode: _____

Woonplaats: _____

Telefoon: _____

Email: _____

Datum: _____

Handtekening: _____

Colofon

Volkscultuur Magazine
jaargang 5, nummer 1, voorjaar 2010

Volkscultuur Magazine
is een uitgave van het Nederlands Centrum
voor Volkscultuur

Redactie en exploitatie:
Nederlands Centrum voor Volkscultuur
F.C. Dondersstraat 1, 3572 JA Utrecht
Postbus 13113, 3507 LC Utrecht
tel: 030-2760244
email: ncv@volkscultuur.nl
www.volkscultuur.nl
www.traditie.nl

Redactie:
drs. Ineke Strouken (hoofdredactie)
dr. Albert van der Zeijden
drs. Olivier Rieter
drs. Saskia van Oostveen
Met medewerking van Addy Kayim, Ton Fischer en
Pieter van Rooij

Omslag: Tulip Hotel in Zaandam ontworpen door Soeters
Foto: Nationale Beeldbank
Opmaak: www.icarusontwerp.nl
Druk: www.libertas.nl

Volkscultuur Magazine verschijnt vier keer per jaar.
Een abonnement kost € 22,-.
Opzegging van abonnementen moet uiterlijk op
1 december aan de administratie zijn doorgegeven.

© Nederlands Centrum voor Volkscultuur

Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen
en/of vermenigvuldigd zonder schriftelijke
toestemming van de uitgever.

Wij hebben alle moeite gedaan om rechthebbenden
van copyright te achterhalen. Mochten er personen
of instanties zijn die menen aanspraak te maken op
bepaalde rechten, dan wordt hun vriendelijk verzocht
contact op te nemen met de uitgever.

ISSN 1872-5090

Geboorte

Het ritueel van beschuit met muisjes eten als een kindje geboren is, kennen wij allemaal. Maar weet u ook wat een Hansje in de kelder is en waarom kandeel in de kraamkamer hoort? Over deze en nog veel meer geboorterituelen is een speciaal nummer van *het Alledaagse leven* uitgekomen.

Kraamkamer & Kandeel is te bestellen door € 8,50 (€ 5,95 plus verzendkosten) over te maken op giro 810806 t.n.v. het

Nederlands
Centrum voor
Volkscultuur
te Utrecht
onder ver-
melding van
geboorte.

Huwelijk

Ringen wisselen is een belangrijk ritueel bij de huwelijksvoltrekking. Liefde moet zijn als een ring: rond en oneindig. Weet u ook waar de bruidssuikers vandaan komen en sinds wanneer bruiden in het wit trouwen? Over deze en andere huwelijksrituelen is een nummer van *het Alledaagse leven* uitgekomen.

Bruidssuikers & wittebroodsweken is te bestellen door € 8,50 (€ 5,95 plus verzendkosten) over te maken op giro 810806 t.n.v. het Nederlands Centrum voor Volkscultuur te Utrecht onder vermelding van huwelijk.

Uit de reeks *het Alledaagse leven*

Feesten

Elk jaar op tweede pinksterdag nemen duizenden jongens en meisjes bezit van de klimduin in Schoorl. Op deze meidenmarkt hebben zij de gelegenheid om tamelijk ongestoord aan een partner te komen. Het jongerenfeest is maar één voorbeeld van de vele tientallen lokale en regionale feesten die Nederland kent.

Palmpasen & pinksterbruid is te bestellen door € 8,50 (€ 5,95 plus verzendkosten) over te maken op giro 810806 t.n.v. het Nederlands Centrum voor Volkscultuur te Utrecht onder vermelding van feest.

Dood en begraven

Het gezegde 'rijke stinkers' stamt uit de tijd dat rijke mensen in de kerk begraven werden. Gewone mensen lagen op het kerkhof, soms niet eens in een eigen graf. Wist u dat het afleggen, aanzeggen en begraven de taak was van de burens? Over gebruiken rondom de dood is een nummer van *het Alledaagse leven* uitgekomen.

Rouw & Rustplaats is te bestellen door € 8,50 (€ 5,95 plus verzendkosten) over te maken op giro 810806 t.n.v. het Nederlands Centrum voor Volkscultuur te Utrecht onder vermelding van dood.

Nederlands Centrum voor Volkscultuur
Postbus 13113, 3507 LC Utrecht
F.C. Dondersstraat 1, 3572 JA Utrecht
tel: 030 - 276 02 44

ncv@volkscultuur.nl
www.volkscultuur.nl

Volkscultuur gaat over de cultuur van het leven van alledag. In een snel veranderende samenleving wordt het belang ervan alleen maar groter. Volkscultuur Magazine houdt u op de hoogte van recente trends en ontwikkelingen, bijvoorbeeld door te berichten over nieuw beleid of goede voorbeeldprojecten, maar biedt ook kennis en verdieping. Het blad is bedoeld voor iedereen die volkscultuur een warm hart toedraagt: particulieren net zo goed als organisaties, onderzoekers net zo goed als doeners.